

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Gintarė Klungevičiūtė

Edukologijos magistrantūros studentė
(vaiko teisių apsaugos vadybos specialybė)

**Mokinių (6-7 ir 10-11 klasių) nuomonė apie vaiko teisių ir pareigų
raišką mokykloje**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
doc.dr. D. Malinauskienė

Šiauliai, 2009

Darbas originalus Gintarė Klungevičiūtė
(studento parašas)

SANTRAUKA

Klungevičiūtė G. MOKINIŲ (6-7 IR 10-11 KLASIŲ) NUOMONĖ APIE VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ RAIŠKĄ MOKYKLOJE. Vaiko teisių apsaugos vadybos studijų magistro baigiamasis darbas / mokslinė vadovė docentė dr. D. Malinauskienė; Šiaulių universitetas, Edukologijos katedra. – Šiauliai, 2009. – 82 p.

Žmogaus teisių ir pareigų supratimas bei įsisavinimas yra svarbus elementas, ruošiant visą jaunimą gyvenimui demokratinėje visuomenėje. Kadangi vaiko socializacija intensyviausia vaikystėje ir paauglystėje, todėl mokykla turėtų sudaryti palankias sąlygas kurti švietimo apie žmogaus teises pagrindus. **Darbo tikslas** – atskleisti mokinių nuomonę apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje. Darbe buvo naudojama pedagoginės, psichologinės, vadybinės literatūros, teisinių ir švietimo dokumentų, reglamentuojančių vaiko teises ir pareigas, apžvalga bei anketinė apklausa. Tyrime dalyvavo 265 mokiniai: dviejų amžiaus grupių (6-7 ir 10-11 klasių) vaikai, besimokantys miesto ir kaimo mokyklose. Ištirtos tokio pobūdžio reprezentacijos: vaiko teisių ir pareigų svarba bei vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokiniai svarbiausiomis teisėmis įvardijo: teisę į mokslą, teisę būti sveiku, teisę į sveiką ir saugią aplinką, turėti tinkamas gyvenimo sąlygas.

Kaip pačias svarbiausias pareigas įvardijo: gerbti kitų žmonių nuosavybę, nepažeisti kitų žmonių teisių.

Geriausiai užtikrinama medicininė pagalba vaikui sergant ir galimybė būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi. Jie skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda.

Mokiniam mokykloje labiausiai trūksta emocinio ir fizinio saugumo, sulaukti paaiškinimo, kas gerai ir kas blogai bei kodėl parašytas tam tikras pažymys.

SUMMARY

Klungevičiūtė G. THE OPINION OF THE PUPILS (OF 6-7 AND 10-11 FORMS) ABOUT THE EXPRESSION OF CHILD'S RIGHTS AND DUTIES AT SCHOOL. Master's thesis on Child's Rights Protection Management Studies/ research advisor assoc. prof. dr. D. Malinauskienė; Šiauliai University, Department of Education. – Šiauliai, 2009. -82 pg.

Understanding of human rights and duties and their awareness is a vital element in preparing the youth to live in democratic and pluralistic society. As socialization is most intensive in childhood and teenage, the school must provide favourable conditions to create the basis on education of the human rights. **The aim of the research** is to reveal pupils' opinion towards the expression of child's rights and duties at school. The review of pedagogical, psychological, management literature as well as law and education documents regulating child's rights and duties and questionnaire survey are employed in the work. 265 pupils of two age groups: the pupils (of forms 6-7 and 10-11) studying at the schools of the city and villages participated in the research. The representations of the following types were analysed: the importance of child's rights and duties and implementation of child's rights and duties.

The results of the research reveal that the most important pupils' rights are the following: the right to education, the right to be healthy, the right to healthy and safe environment, the right to have proper living conditions.

As the most important duties were mentioned the following ones: to respect the possessions of other people and not to break other people's rights.

Medical help for a sick child and the possibility to be with the people who love and care are best ensured. They are induced to respect all people not depending on their religion, race, material status and appearance.

At school children lack emotional and physical safety, to get explanation what is right and bad and why one or another mark is given.

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. Vaiko teisių ir pareigų raiškos mokykloje teoriniai pagrindai.....	7
1.1. Vaiko teisių ir pareigų samprata bei vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje.....	7
1.2. Vaiko teises ir pareigas reglamentuojantys dokumentai, kaip mokinių saugos svertai.....	11
1.3. Supažindinimas su žmogaus (vaiko) teisėmis ir pareigomis mokykloje ir jų integracija į ugdymo procesą.....	17
2. Vaiko teisių ir pareigų raiškos mokykloje empirinis tyrimas.....	25
2.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika.....	25
2.2. 6-7 klasių mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė.....	29
2.3. 10-11 klasių mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė.....	35
2.4. Kaimo mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė.....	41
2.5. Miesto mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė.....	47
2.6. Gautų rezultatų lyginamoji analizė.....	54
2.6.1. 6-7 ir 10-11 klasių mokinių apklausos rezultatų lyginamoji analizė.....	54
2.6.2. Kaimo ir miesto mokinių apklausos rezultatų lyginamoji analizė.....	59
2.6.3. Mokinių samprotavimai apie mokytojų ir tėvų akcentuojamas teises ir pareigas.....	63
2.6.4. Lietuvos ir Švedijos mokinių nuomonių apie vaiko teises ir jų įgyvendinimą mokykloje lyginamoji analizė.....	67
IŠVADOS.....	71
REKOMENDACIJOS.....	73
LITERATŪRA.....	74
PRIEDAI.....	78

IVADAS

Tyrimo aktualumas. XXI amžius – tai vaiko teisių realizavimo ir apsaugos amžius. Lietuvos mokyklose vaiko teisių klausimai pradėti analizuoti po kelerių Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metų. Tai lėmė visuomenės pertvarka ir siekis žengti demokratijos link (Jonynienė, 2001).

1995 metais Lietuvoje ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Svarbus žingsnis ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą, buvo žengtas priėmus Vaiko Teisių Pagrindų Įstatymą (1996). Vaiko teisės ir pareigos yra demokratinės visuomenės socializacijos svarbus veiksnys. Kadangi socializacijos procesai intensyviausi vaikystėje ir paauglystėje, tai mokykla turėtų sudaryti palankias sąlygas kurti švietimo apie žmogaus teises pagrindus. Žmogaus (tuo pačiu ir vaiko) teisių ir pareigų būtina mokytis jau mokykloje, nes teisių nepaisymas leidžia įsigalėti prievartai. Supažindinant ir mokant žmogaus teisių (tame tarpe ir vaikų), svarbiausia yra ugdyti pagarbą žmogaus orumui, kaip pagrindui, ugdant žmogiškąsias vertybes.

Vaiko teisių srityje mokslinius tyrimus atlieka šie Lietuvos ir užsienio mokslininkai: A. Juodaitytė (2003), Ž. Jonynienė (2000, 2001, 2003, 2005), D. Kabašinskaitė (2002), R. Bulotas (2003), H. Starkey (1996), J. Cunningham (1996), I. Lister (1996) ir kt.

Požiūris į vaiko teisių apsaugą Lietuvoje keičiasi teigiama linkme. Tačiau, ginant vaikų teises, nevalia užmiršti pareigų, svarbu nepažeisti jų tarpusavio sąveikos. Deja, įvairiuose dokumentuose akcentuojant vaikų teises, liko nustumtos į šalį pareigos. Reali padėtis mokyklose tikriausiai tokia, kad mokiniai geriau žino savo teises, negu mokytojai ar tėvai. Su vaiko teisėmis susijusius klausimus mokyklose dažniausiai sprendžia socialiniai pedagogai, apie tai daug rašo žiniasklaida, išleista nemažai įvairių knygų, specialios literatūros vaikams ir mokytojams.

2007 metais Vaiko teisių apsaugos tarnyba parengė leidinį vaikams, tėvams ir pedagogams „Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė“. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės R. Šalaševičiūtės teigimu, iš pedagogų dažnai išgirstama, kad šiandien Lietuvoje nuolat kalbama apie vaikų teises, bet nekalbama apie pareigas. Todėl leidinys „Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė“ (2007) turėtų padėti suvokti, kad visi švietimo proceso dalyviai (ne tik vaikai) kartu su savo teisėmis turi ir pareigas [48]. Tai viena iš probleminių sričių vaiko teisių problematikoje, kuri ir nusako mūsų tyrimo **mokslinės problemos apibrėžtį**.

Tyrimo problema – prieštaravimai tarp dokumentų, deklaruojančių vaiko teises, pareigas ir jų egzistavimo mokykloje.

Tyrimo objektas – mokinių nuomonė apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje.

Hipotezė. Daugelyje teisinių ir švietimo dokumentų pabrėžtinai deklaruojamos ir ginamos vaikų teisės. Deja, tuose dokumentuose pasigendama ryškesnių užuominų apie pareigas. Todėl tikėtina:

- kad mokiniai labiau akcentuoja savo teises nei pareigas mokykloje;
- kad mokinių amžius turi įtakos teisių ir pareigų atsakingam vertinimui: 10-11 klasių mokiniai atsakingiau vertina savo teises ir pareigas nei 6-7 klasių;
- kad geografinė padėtis (kaimas ir miestas) neįtakoja mokinių požiūrio į teises ir pareigas.

Tyrimo tikslas – atskleisti mokinių nuomonę apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pedagoginę, psichologinę, vadybinę literatūrą bei teisinius ir švietimo dokumentus, reglamentuojančius vaiko teises ir pareigas.
2. Išsiaiškinti ir palyginti 6-7 ir 10-11 klasių mokinių nuomonę apie jų teisių ir pareigų raišką mokykloje.
3. Išsiaiškinti ir palyginti miesto ir kaimo mokinių nuomonę apie jų teisių ir pareigų raišką mokykloje.
4. Palyginti Lietuvos mokinių nuomonę apie jų teises su dr. Ž. Jonynienės (2005) atliktu tyrimu Švedijos mokyklose.

Tyrimo metodologija. Tyrimas remiasi šiuolaikinėmis humanizmo idėjomis, kurių centre yra žmogus (mūsų atveju vaikas) ir jo santykiai su socialine aplinka.

Tyrimo metodai:

1. Pedagoginės, psichologinės, vadybinės literatūros analizė.
2. Dokumentų analizė.
3. Anketinė apklausa.
4. Statistinė analizė. Matematinis gautų tyrimų duomenų apdorojimas Excel ir SPSS programomis. Skaičiuoti absoliutieji ir santykiniai dažniai, aritmetinis vidurkis ir standartinis nuokrypis.

Tyrimo imtis ir vieta. Siekiant išsiaiškinti mokinių nuomonę apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje, buvo atlikta anketinė apklausa, kurioje dalyvavo 265 mokiniai iš Šiaulių miesto (N=151), Šiaulių rajono Bubių gyvenvietės (N=34), Kelmės rajono Vaiguvos kaimo (N=50) ir Pakruojo rajono Šukionių kaimo (N=30). Tiriamieji suskirstyti į dvi amžiaus grupes - 6-7 klasės (N=113) ir 10-11 klasės (N=152).

Darbo naujumas ir reikšmingumas. Lietuvoje svarbiausieji vaiko teises ginantys įstatymai jau priimti, vykdomi tarptautiniai tyrimai vaiko teisių apsaugos srityje, tačiau apie pareigų svarbą mums pavyko rasti labai mažai atliktų tyrimų. Mūsų atliktas tyrimas analizuos dviejų amžiaus grupių moksleivių nuomones apie teisių ir pareigų raišką Lietuvos mokyklose.

Atliktu tyrimu papildėme dr. Ž. Jonynienės (2005) atliktą tyrimą Švedijos mokyklose kai kuriomis reprezentacijomis: vaiko teisių svarba ir vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje.

Darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūra ir priedai. Darbe pateikiamos 27 lentelės, 19 paveikslų.

1. Vaiko teisių ir pareigų raiškos mokykloje teoriniai pagrindai

1. 1. Vaiko teisių ir pareigų samprata bei vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje

Pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje kintantis požiūris į vaiką visuomenėje tapo oficialia norma. Ilgą laiką buvo manoma, kad vaikai yra labai pažeidžiami ir todėl jiems, visų pirma, reikalinga ypatinga tėvų ir visuomenės apsauga. Ž. Jonynienė (2000) vaiko teisių įgyvendinimą įvardina, kaip istoriškai sukaupto potencialo ir brandintos ateities vizijos realizacijos sutartinį tašką.

Sąvoka „vaikas“ nusakoma kaip „vaikas visuomet yra pilna ir užbaigta būtis, lygiai kaip javo sėkla ir dargi su galimybėmis tapti augalu“ (Lietuvių enciklopedija 1965, p. 451). Taigi, vaikas yra suvokiama kaip tam tikra amžiaus kategorija, kuri turi galimybių bręsti. Amžiaus kriterijus nustato vaikų socialinę poziciją visuomenėje. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1989) (1 straipsnis) vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau. Pirmą kartą vaiko sąvoka ir amžiaus kriterijai, teisiškai atribojo vaiką nuo suaugusiojo.

Vaikystės samprata dviejų žymiausių XX a. psichologų J. Piaget ir L. Vygotskio darbuose užėmė žymią vietą. „J. Piaget kognityvinės raidos teorija vaizduoja vaiką kaip neišbaigtą kūrinį (...) vaiko ryšys su socialine aplinka yra vienos krypties: santykiyje su suaugusiais vaikas yra gavėjas. (...) L. Vygotskis vaikų raidą aiškino kaip jų dalyvavimo kolektyve rezultatą (...) vaiko psichologiniai ir socialiniai gebėjimai pirmiausia pasireiškia tarpasmeniniu lygiu, vėliau pasisavinami individualiu lygiu“ (cit. Kabašinskaitė, 2002, p. 43).

Vaikai buvo suvokiami kaip maži suaugusieji, prilyginami vergams ir moterims, nes vaikas ilgą laiką buvo priklausomas nuo motinos. D. Kabašinskaitės (2002) teigimu, tradicinėse teorijose vaikai buvo apibūdinami „kaip dar neišbaigti kūriniai“, kurie turi „įveikti savo nesubrendimą“ ir tapti „tikraisiais žmonėmis“ ir „tikraisiais visuomenės nariais“.

Profesorė A. Juodaitytė (2003), apibrėždama vaiko sampratą teigia, jog vaiko gimimo aktas jį įteisina kaip asmenį ir kaip individualybę. Nuo pat gimimo vaikas rašo savo istoriją ir kuria gyvenimą, kuris yra labai asmeniškasis, nes jo pagrindą sudaro vaiko asmeninė patirtis (Juodaitytė, 2003 b, 58).

Verta pažymėti, kad vaikystė – metas, kai formuojasi žmogus, jo charakterio bruožai, vertybių skalė, padedami pagrindai jo asmeninėms savybėms. Suprasdami, kad tai, ką vaikas gaus iš jį supančio pasaulio, tą ir grąžins, privalome visur ir visada imdamiesi bet kokių vaikui turinčių įtakos veiksmų, pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus. Vaikai turi teisę būti ypač

globojami ir remiami, jiems reikia specifinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek po jo iki pat pilnametystės.

Vaikai sudaro penktadalį visų Europos gyventojų. Statistikos departamento duomenimis, 2008 m. Lietuvoje gyveno 673,8 tūkst. vaikų iki 18 metų amžiaus, t.y. jie sudarė 20% visų gyventojų [36]. Nors vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, tačiau atsižvelgiant į fizinį ir protinį nesubrendimą, jam būtina ypatinga apsauga bei priežiūra. Kaip nurodoma Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003), vaiko apsauga – teisė augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą, taip pat teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus smurto.

Galima teigti, kad vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga ir gynyba - vienas iš svarbiausių uždavinių, keliamų valstybei ir visuomenei. Būtina sudaryti tinkamas sąlygas visapusiškam vaiko vystymuisi, t. y. įgyvendinti vaiko teisių privilegiją, sureikšminti jo interesus.

Taigi, dažniausiai akcentuojama, kad vaikai yra silpniausi ir labiausiai pažeidžiami visuomenės nariai, o vaikų teisės išskiriamos kaip atskira kategorija, tačiau yra teigiama Jungtinių Tautų Organizacijos visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948) 1 straipsnyje, kad „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai“ [34].

G. Babachinaitė (1996), žmogaus ir vaiko teisių santykį aiškina tokiais aspektais:

- vaikas kaip ir kiekvienas žmogus turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis geba naudotis;
- atsižvelgiant į fizinį ir protinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo;
- atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) negeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesus, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių įgyvendinimo garantų vaidmenį. Žinoma, pagrindinis jų veiklos principas turi būti tik vaiko interesų įgyvendinimas (Babachinaitė, 1996, p. 19).

R. Bulotas (2003) pateikia tokius aspektus, kodėl reikia atskirai kalbėti apie vaiko teises:

- vaiko teisėms reikia išskirtinio dėmesio, norint pabrėžti, kad vaikai – atskira žmonių grupė turinti savo teises;
- vaikai – turi įvairių poreikių, bet nesugeba savęs apginti;
- nors vaikai minimi žmogaus teisių dokumentuose, bet dažniausiai pavieniuose punktuose, kurie gali būti nepastebėti arba atskirai įgyvendinti. Todėl reikia vientiso vaiko teisių dokumento, kuris galėtų užtikrinti vaikų apsaugą ir globą.

Vaikai turi daugumą teisių, kurios priskirtinos visiems žmonėms, tačiau jie turi ir kai kurių išskirtinių teisių, o dalis visuotinių teisių, priskirtų vaikams, įgauna papildomų aspektų. Vienas iš tokių aspektų – vaiko interesų pirmenybės principas. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas reiškia, kad tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar kokį nors kitą veiksma vaiko interesų požiūriu ir užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti.

Požiūris į vaikystę, kaip vertingą žmogaus gyvenimo periodą, sudaro sąlygas vaikams jaustis socialiai visaverčiams jau dabar, o ne tik ateityje, duoda galimybę pedagogui ugdant vaiką remtis vaikystės teikiamais prioritetais: socialiniais–kognityviniais pasiekimais, kurie leidžia sėkmingai išgyventi vaikystę ir panaudoti joje įgytą patirtį ateityje (Juodaitytė, 2003 a, p. 21).

Vaiko teisių pripažinimas svarbus bendraujant su suaugusiais. Suaugusiems būtina suvokti, kad vaikas autonomiška asmenybė, kurią reikia lygiateisiškai gerbti. Profesorė A. Juodaitytė (2003 b) nurodo tokį suaugusiųjų požiūrį į vaikus:

- vaiką, kaip socialinį individą;
- ugdymą, kaip socialinę–edukacinę sistemą, orientuotą į naujus vaiko gyvenimo socialinėje tikrovėje vertinimus;
- vaiko socialinius–kultūrinius žmogiškojo potencialo vertinimus, vykstančius nuolat besikeičiančios visuomenės sąlygomis.

Demokratinėje visuomenėje jos narių santykius lemia demokratinės vertybės, pabrėžiančios žmogaus teises (Jonynienė, 2000, p. 106). O kaip žinoma, žmogaus teisės – universalios teisės, priklausančios be išimties ir vienodai kiekvienam žmogui. Žmogaus teisės suvokiamos kaip galimybė realizuoti savo laisves. Vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų – jų visuotinumas, universalumas, nedalumas, nes jos yra viena kitą sąlygojančios, remiasi žmogaus lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais. Žmogaus teises būtų galima apibrėžti kaip moralės, elgesio normas, visuomenines vertybes, kurių tikslas – apsaugoti žmogaus orumą.

Šiuolaikinė žmogaus teisių ir laisvių samprata susiformavo filosofijos ir dviejų teisės doktrinų – prigimtinių ir pozityviosios – raidoje. Prigimtinių teisės doktrina žvelgia į žmogaus teises kaip į neatskiriamas nuo individo teises, kurių ištakos – protas, Dievo valia, žmogaus prigimtis. Pozityvizmas žvelgia į žmogaus teises kaip į valstybės duotas, nustatytas įstatymais ar kitais teisės aktais [50]. N. Letukienė nurodo (1999) jog, jau V a. pr. Kr., buvo reikalavimų įtvirtinti prigimtines teises (visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs), tačiau šie reikalavimai nebuvo

įgyvendinti, vėliau prigimtinių teisių idėją kėlė Sokratas, Platonas, o viduriniais amžiais – Tomas Akviniėtis, tačiau labiausiai paplito XVII-XVIII a.

R. Legutko (2006) teigia, kad teisė neveikia žmogaus savaime, vien savo teisingumo galia, bet reikalauja pažintinės, taip pat politinės pastangos, kad būtų skleidžiama ir saugoma.

Taigi, galima teigti, kad apie teises pradėta kalbėti jau senovėje, tačiau pirmasis dokumentas – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija - įtvirtinantis žmogaus teises ir laisves, buvo priimtas tik 1948 m.

Žmogus turintis tam tikras teises adekvačiai joms turi tam tikras pareigas. Pareigos riboja mūsų teises ir laisves, nes verčia mus atsižvelgti į kitų teises ir laisves.

Daug dėmesio derėtų skirti teisės ir pareigos ryšiui. Vaikas turi pajusti ir suprasti, kad suteikta teisė jį įpareigoja tinkamai elgtis su tuo, kas jam duodama, nesvarbu ar tai būtų laisvė, ar žaislai. Svarbu rūpintis, kad vaikas būtų ugdomas aplinkoje, kurioje vertinama kiekvieno asmens individualybė, gerbiamas jo orumas, pripažįstamos teisės.

Pareiga – tai teisės normose nustatytas įpareigojimas asmeniui atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo tokių veiksmų susilaikyti. Viena pagrindinių asmens pareigų – ne tik laikytis Konstitucijos, įstatymų, bet ir nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių, tai labai svarbus žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo principas [1].

„Nė vieno žmogaus laisvės negali būti gerbiamos, o teisės garantuojamos, jei visi kiti neįsipareigoja to daryti. Taip atsiranda pareigos“ (Jenkins, 1997, p. 45).

Anot V. Sakalausko (2000), būtina skatinti ir patį vaiką atsakyti už savo elgesį. Vaiko teisių gynimas negali virsti vien tik teisių propagavimu, nes vieno asmens teisė reiškia kito asmens pareigą. Taigi, ginant vaiko teises, tačiau neprimenant pareigų nebus pasiektas tikslas – nebus užtikrintas žmogaus orumo principais pagrįstas vaiko socialinis gyvenimas, nes nežinantis savo pareigų asmuo pažeis kito teises.

Vaiko teises, pareigas ir jų apsaugą reglamentuoja įvairūs ratifikuoti dokumentai, todėl svarbu išsiaiškinti, ar įstatymuose nėra prieštaravimų arba trūkumų, ar jie atitinka tarptautinius standartus.

1. 2. Vaiko teises ir pareigas reglamentuojantys dokumentai, kaip mokinių saugos svertai

XXI a. vaikai tapo teisės subjektais ir suvokiami kaip visateisiai visuomenės nariai. Todėl vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi savo teises ir pareigas. Tokį besikeičiantį požiūrį į vaikus ir vaikystės politiką bei požiūrį į vaiką kaip žmogų, turintį prigimtines žmogaus teises ir esantį valstybės piliečiu, liudija įvairūs ratifikuoti dokumentai (Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija (1959), Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989), Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2003) ir kt.).

Vaiko teisių deklaracijos principai sunkiai skynėsi kelią. Pirmosios apie vaiko teises prabilo moterys. 1923 m. Didžiojoje Britanijoje E. Džeb įkūrė organizaciją „Gelbėkit vaikus“, kuri tapo tarptautine sąjunga. Ji suformulavo penkis vaiko teisių teiginius:

1. Turi būti sudarytos palankios materialinės ir dvasinės sąlygos normaliam vaiko vystymuisi.

2. Alkaną vaiką reikia pamaitinti, sergančiam, išsigandusiam vaikui reikia padėti, teisės pažeidėją reikia perauklėti, našlaitį bei benamį reikia priglausti ir jam padėti.

3. Nelaimės atveju pirmiausia reikia padėti vaikui.

4. Reikia sudaryti sąlygas, kad vaikas užsidirbtų pragyvenimui, reikia jį ginti nuo bet kokių išnaudojimo formų.

5. Auklėjant vaiką reikia turėti omenyje tai, kad jo gabumai turi būti nukreipti į darbą tėvynainių labui (Letukienė, 2000, p. 14).

1959 m. Jungtinių Tautų Organizacija paskelbė Vaiko teisių deklaraciją. Preambulėje teigiama, jog siekiama, „kad vaikai turėtų laimingą vaikystę savo pačių ir visuomenės labui, naudotūsi čia numatytomis teisėmis ir laisvėmis, ir ragina tėvus, vyrus ir moteris, kaip atskirus asmenis, taip pat savanoriškas organizacijas, vietos valdžios organus ir nacionalines vyriausybes pripažinti šias teises ir jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis“ [18]. Taigi, į vaikus pradėta žiūrėti kaip į specifinę grupę, kuri turi savo teises ir laisves. Deklaracijoje pateikta dešimt vaiko teisių principų.

Vaikų teisių klausimai pasidarė ypač aktualūs 1989 m. Jungtinėms Tautoms priėmus Vaiko teisių konvenciją. Lietuvos Respublika Vaiko teisių konvenciją pasirašė 1992 m., o ratifikavo 1995 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija yra nuosekliausias ir pilniausias tarptautinis vaiko teisių dokumentas. Tai pirmasis dokumentas, įvardijęs ir įtvirtinęs vaiko dalyvavimo teisę, įpareigojančią žmones išklausyti ir gerbti jo nuomonę, paisyti jos priimant vaikui svarbius sprendimus, kurti pasaulį vaikams bendradarbiaujant su vaikais.

Vaiko teisių konvencija turi keturis pagrindinius principus:

1. Vaikai neturi patirti diskriminacijos „nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių“.
2. Vaikai turi teisę fiziškai, emociškai, psichologiškai, socialiai, kognityviai ir kultūriškai gyventi ir vystytis.
3. Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų ar sprendimų, svarbiausia yra vaiko interesai. Šis principas turi būti taikomas tiek vyriausybių, administracijų ar teisėsaugos, tiek šeimos sprendimams priimti.
4. Vaikai turi teisę būti aktyviais dalyviais, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus, bei laisvai reikšti savo nuomonę. Jie taip pat turi teisę būti išklaustytiems [47].

Šiuos keturis pagrindinius principus galima būtų pavadinti Vaiko teisių konvencijos kertiniais akmenimis. Ž. Jonynienės (2005) teigimu, tinkamai apsaugoti vaiko interesus labai sudėtinga, nes Vaiko teisių konvencija apima ne tik juridinius, bet ir moralinius standartus, kurių įgyvendinimo lygį, kokybę sunku objektyviai vertinti.

Po Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo Lietuvos Respublikos įstatymuose buvo daroma pataisų, siekiant juos harmonizuoti su konvencijos nuostatomis.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996), kuris remiasi Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių deklaracija (1959), Vaiko teisių konvencija (1989), kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais, labiausiai akcentuojama vaiko poreikiai, interesai, teisės ir laisvės (II skyrius „Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės“ 7-19 straipsniai).

Taigi, keletas šio įstatymo teisių ir laisvių:

7 straipsnis. Vaiko teisė gyventi ir augti;

8 straipsnis. Vaiko teisė būti sveikam;

9 straipsnis. Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą; <...>

19 straipsnis. Vaiko teisė dalyvauti vaikų apsaugos programose [32].

Taip pat šiame įstatyme VIII skyriuje „Pagrindinės vaiko pareigos ir jo atsakomybės ugdymas“ 48 straipsnyje nurodomos ir pareigos:

1. Vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises.

2. Vaikas privalo:

1) gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams;

2) gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų;

3) laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje;

4) gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę.

3. Vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje [32].

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) II-ame skirsnyje „Žmogus ir valstybė“ 18-37 straipsniai nurodo, žmogaus teises ir laisves. Tik viename straipsnyje yra išimtis dėl vaikų. 34 straipsnis teigia, kad piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę. Taigi, vaikai neturi balsavimo teisės.

Taip pat čia yra įvardytos tokios vaikų pareigos: gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą (38 straipsnis), asmenims iki 16 metų pareiga mokytis (41 straipsnis), asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių (53 straipsnis), kiekvieno pareiga (ir teisė) ginti Lietuvą nuo užsienio ginkluoto užpuolimo (139 straipsnis), piliečių pareiga atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą (139 straipsnis). Asmens pareigoms demokratinių valstybių konstitucinėje doktrinoje ir konstitucijose paprastai neskiriamas didelis dėmesys. Nėra suformuoto ir vieningo pareigų katalogo. Tarptautinės teisės dokumentuose, skirtuose žmogaus teisėms, asmens pareigos arba neįvardijamos, arba joms paprastai skiriama nedaug dėmesio. Tarptautinėje žmogaus teisių doktrinoje jos ne vaidina svaraus vaidmens [50].

Galima pastebėti, vaikų teises ir pareigas išskirtas Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (2000) trečiojoje knygoje XI-o skyriaus antrajame skirsnyje „Vaikų teisės ir pareigos“. 3.161 straipsnyje „Vaikų teisės“ pateiktos šešios jų teisės. Keletas jų:

1. Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę.

2. Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita.

3. Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams.<...>

6. Tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaikų teisės nesikeičia [30].

Kaip ir daugumoje įstatymų, taip ir šiame kodekse, 3.162 straipsnyje „Vaikų pareigos“, sutinkame įvardytas vos kelias pareigas - vaikai turi gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas.

Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos (2003) bendruosiuose nuostatuose teigiama, kad vaiko gerovės politika – socialinės politikos dalis, kuri remiantis tarptautiniais dokumentais yra nusakyta trimis principais: vaiko teise į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą. Apsauga ir aprūpinimas visuomenei atrodo kaip suprantami ir privalomi principai, o dalyvavimas – naujas požiūris.

Vaiko apsauga - teisė augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą, taip pat teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus smurto [44]. Šeima vaikui suteikia saugumą, gerovę, tačiau nemažai šeimų negali pilnai pasirūpinti savo vaikais, nes neturi ekonominių išteklių. Socialinės paslaugos yra itin svarbios apsaugos srityje, nes jos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmenims, šeimoms, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės saugumui užtikrinti.

Vaiko aprūpinimas – teisė į išteklius ir paslaugas, juos paskirstant tarp vaiko ir suaugusiųjų; ypač skiriant dėmesį neįgaliam vaikui, vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių, ir vaikui, kuriam yra pavojus patirti skurdą, tėvų smurtą bei nepriežiūrą ar įsitraukti į nusikalstamą veiklą [44].

Moderniame pasaulyje vaikų aprūpinimo klausimu dalinasi tiek šeima, tiek valstybė. Dabartinėje visuomenėje dominuoja abiejų dirbančių tėvų modelis. Keičiasi požiūris, kad vaiku rūpinasi būtent mama. Pagalba šeimai Lietuvoje ilgą laiką apsiribojo pasyvios pagalbos šeimai teikimu: materialine parama ir stacionariomis socialinėmis paslaugomis. Aktyvios pagalbos priemonės nebuvo plėtojamos. Tik nuo 2000 metų pradėtas plėtoti nestacionarių socialinių paslaugų vaikams ir šeimai tinklas, kuriame svarbią vietą užėmė vaikų dienos centrai – dažniausiai nevyriausybinės organizacijos, teikiančios socialines ir ugdymo paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams.

Vaiko dalyvavimas – teisė veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje individualiai ir kolektyviai, sukuriant vaikui socialinę erdvę jo aktyviam dalyvavimui [44]. Vaiko teisių konvencijos (1989) 12.1 straipsnyje nurodoma, jog vaikai turi teisę būti aktyviais dalyviais, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus.

Vaikai ir paaugliai – tai viena iš silpniausių socialinių grupių, turinti labai ribotas galimybes dalyvauti priimant sprendimus. Tuo tarpu jie puikiai žino, kaip vaikai elgiasi mokyklose, gatvėje, jaunimo klubuose, šeimoje. Jie turi savo požiūrį į tai, kaip gerinti aplinką, kad gatvėse būtų saugiau, o mokykloje geriau mokytis (Prokopčik, 1999).

Vaikai, įskaitant paauglius, neturi politinių teisių. Politinės įtakos neturėjimas prieštarauja Vaiko teisių konvencijos nustatytai teisei reikšti savo nuomonę visais liečiančiais klausimais. Taigi, vaikai, neturintys pakankamai politinių galių, negali būti lygūs su suaugusiais.

Kadangi suaugusieji yra atsakingi už vaikų interesų įgyvendinimą, turi sudaryti tokias sąlygas, kad vaikų interesai būtų pasiekti politinėje erdvėje.

Formalus švietimas yra svarbiausias socializacijos veiksnys. Kaip teigia L. Broom, Ch. M. Bonjean, D. H. Bromm (1997), jis susijęs su individo vystymusi, visuomenės poreikiais bei turėtų atskleisti vertybes ir žinias be kurių nebus įmanoma išgyventi mūsų visuomenėje.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2003) 5 skirsnyje 46 straipsnyje „Mokinio teisės ir pareigos“ yra pateikiama 13 mokinio teisių ir tik 3 pareigos:

1. Mokinys turi teisę:

1) nemokamai gauti informaciją apie veikiančias mokyklas, švietimo programas, mokymosi formas;

2) pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti valstybinius standartus atitinkantį išsilavinimą, kvalifikaciją;

3) sulaukęs 14 metų, savarankiškai pasirinkti dorinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą;

4) gauti geros kokybės švietimą; <...>

12) įstatymų nustatyta tvarka ginti savo teises;

13) naudotis kitomis Profesinio mokymo, Specialiojo ugdymo, Aukštojo mokslo ar Neformaliojo suaugusiųjų švietimo bei kitų įstatymų nustatytais teisėmis.

2. Mokinys privalo:

1) sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų, mokyklos vidaus tvarką reglamentuojančių dokumentų reikalavimų;

2) stropiai mokytis, gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius;

3) mokytis pagal privalomojo švietimo programas iki 16 metų [35].

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2003) 43 straipsnis nustato, kad mokyklos veiklą jos bendruomenės narių teises, pareigas ir atsakomybę reglamentuoja mokyklos nuostatai (statutas), mokyklos steigimo sandoris.

Ištrauka iš X mokyklos nuostatų: Mokinys turi teisę:

1. Nemokamai mokytis mokykloje.

2. Mokytis pagal savo gebėjimus ir poreikius, siekti įgyti valstybinius standartus atitinkantį bendrąjį pagrindinį išsilavinimą.

3. Grįžti, pereiti ar stoti į bendrojo lavinimo, profesinės mokyklos atitinkamą pakopą.

4. Dalyvauti svarstant ugdymo proceso organizavimo klausimus. <...>

15. Į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą [48].

Mokinys privalo:

1. Mokyti iki 16 metų; įgyti pakankamai žinių ir patirties tam, kad teisingai pasirinktų tolesnį mokymosi ar profesinės veiklos kelią, ruoštis savarankiškam gyvenimui.

2. Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių.

3. Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras.

4. Laikytis žmonių bendrabūvio normų. <...>

8. Mokiniai privalo sąžiningai atlikti jiems skirtas užduotis, žinių patikrinimus ir testus, ugdymo pasiekimų patikrinimo darbus [48].

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2003) 15 straipsnis nustato, kad mokymo sutartis – mokinio ir švietimo teikėjo susitarimas dėl mokymo ir mokymosi.

X mokymo sutartis (ištrauka): Mokinys įsipareigoja:

1. Punktualiai ir reguliariai lankyti mokyklą.

2. Pagal savo gebėjimus ir poreikius stropiai mokytis ir įgyti išsilavinimą.

3. Sąžiningai atlikti kontrolines užduotis, laikyti egzaminus. <...>

13. Laikytis vidaus darbo tvarkos taisyklių.

14. Nepažeidinėti mokinio elgesio taisyklių [48].

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) be vaiko teisės į išskirtinę globą ir pagalbą, kiekvienam vaikui pripažįsta bendražmogiškąjį statusą ir visas prigimtines teises, kurias vaikas pajėgia suvokti ir naudotis (Jonynienė, 2005, p. 130). LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996), LR Švietimo įstatyme (2003), LR Civiliniame kodekse trečiojoje knygoje (2000), mokymo sutartyje bei nuostatose yra pateikiamos vaiko teisės ir pareigos, tačiau matyti didelis atotrūkis tarp teisių ir pareigų santykio.

1.3. Supažindinimas su vaiko teisėmis ir pareigomis mokykloje ir jų integracija į ugdymo procesą

Vaikai didelę dalį gyvenimiškos patirties įgyja įsiliedami į mokyklos bendruomenę. Čia jie nori jaustis saugūs, turėti galimybę ugdyti savo asmenybę, siekti žmogiškos laimės.

Mokykla privalo užtikrinti vaiko teisę mokytis savitarpio pagarba grįstoje psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Užtikrinant vaiko teises ir teisėtus interesus galima tikėtis, kad vaikai bus parengti savarankiškai gyventi visuomenėje ir taps išsilavinusiomis asmenybėmis. Mokykla sudaro palankias sąlygas kurti švietimo apie žmogaus teises ir pareigas pagrindus. Šių dienų mokykla turėtų būti kaip atvira mokykla, kuri tenkintų vaikų ir suaugusiųjų interesus. I. Leliūgienės (2003) teigimu, tokios mokyklos veikos principai:

- vaikystės kaip labai svarbaus amžiaus tarpsnio praturtinimas nauja socialine patirtimi, prievartos ir smurto netaikymas, demokratiškas elgesys;
- vaiko laisvė pasirinkti;
- nekonfliktinis bendravimas tarp moksleivio ir mokytojo;
- jo optimistiškas nuteikimas, mokymas džiaugtis, kantrumas abipusė pagalba ir kt. (Leliūgienė, 2003, p. 269).

Žmogaus teisių supratimas ir įsisavinimas yra svarbus elementas, ruošiant visą jaunimą gyvenimui demokratinėje visuomenėje. Tai – sudėtinė socialinio, politinio švietimo dalis, ji apima tarpkultūrinį ir tarptautinį supratimą (Bulotas, 2003, p. 62).

Vaiko teisių ir pareigų mokymas – visapusiško asmenybės ugdymo, padedančio jai harmoningai vystytis ir sėkmingai integruotis į socialinę bei kultūrinę aplinką, dalis. Vaiko teisių ir pareigų mokymas nėra vien supažindinimas su jas apibrėžiančiais dokumentais, žinių perteikimas. Pasižiūrėkime, kaip šio proceso būtų galima siekti per švietimo tikslus. Vaiko teisių konvencijos 29 straipsnyje 1 dalyje "...vaiko lavinimo tikslas turi būti:<...>

- ugdyti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms<...>;
- ugdyti vaiko pagarbą tėvams, savo kultūriniam identitetui, kalbai ir vertybėms šalies, kurioje vaikas gyvena<...>;
- parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje, pagrįstam supratimo, taikos, pakantumo, vyrų ir moterų lygiateisiškumo, visų tautų, etninių, nacionalinių ir religinių grupių, taip pat vietinės kilmės asmenų draugystės principais; <...> (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, 1995).

Taigi vaiko teisių mokymas ir jų įgyvendinimas yra platesnė sąvoka nei Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos straipsnių aiškinimas. Šio proceso paskirtis – ugdyti asmenybę,

suvokiančią vaiko (žmogaus) teisių ir pareigų esmę, pasiryžusią ir gebančią gyventi taip, kad būtų įgyvendintos ne tik jo paties, bet ir kitų žmonių teisės.

Visų pirma, reikia kad vaikai tiesiogiai dalyvautų priimant sprendimus, susijusius su mokykla, būtų įtraukti į mokyklos vidaus darbo tvarkos taisyklių, mokinio taisyklių kūrimo ir svarstymo procesą, tai ir paskatintų juos minėtų taisyklių laikytis.

E. Rekertienė (2000) teigia, kad mokyklinė demokratija mokinių tarybų ar bendrų mokinių ir mokytojų pasitarimų pavidalu egzistuoja daugelyje šalių, tačiau toks dalyvavimas mokyklos reikaluose paprastai apsiriboja popamokine veikla, laisvalaikio ir mokyklos patalpų priežiūra. Tik nedaugelis mokyklų skatina moksleivius reikšti savo pažiūras, jau nekalbant apie galimybę daryti įtaką mokymo planams, pamokų planavimui ar bausmių politikai (Rekertienė, 2000, p. 59-60).

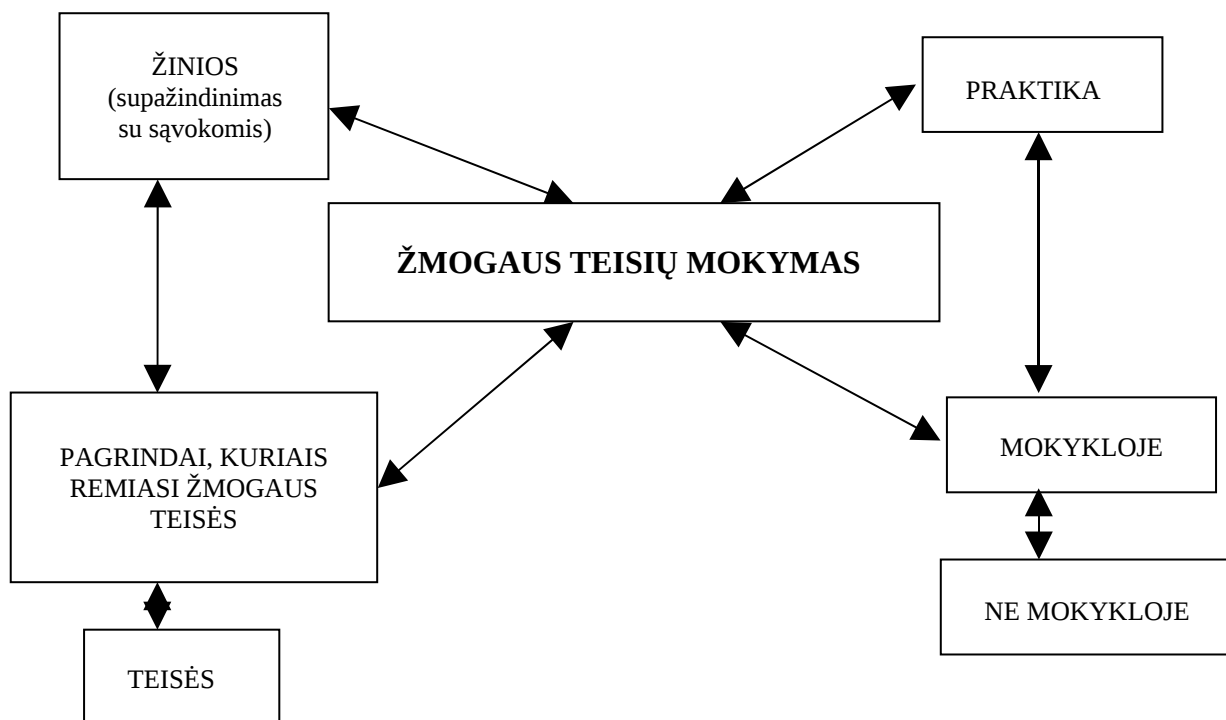
H. Starkey (1996) nurodo, kad mokymas apie žmogaus teises turi tiek politinį, tiek pedagoginį aspektą. Politinėje plotmėje galima pasidomėti tuo, kam atiduodama pirmenybė, kai kyla konfliktas tarp ekonominių interesų ir žmogaus teisių. Pedagoginė mokymo apie žmogaus teises pusė yra svarbiausia formaliajam ugdymui. Tai reiškia, kad mokymą apie žmogaus teises reikia įteisinti mokykloje, užtikrinti, kad tai būtų aktyvus procesas, o ne pasyvus faktų įsiminimas. Teisės veiksmingos tikrai tada, kai žmonės apie jas žino. Su žmogaus teisėmis reikia mažų mažiausiai supažindinti.

Šiandien tik nedaugelyje valstybių vidurinių mokyklų mokiniai nuosekliai ir sistemingai mokomi žmogaus teisių. Žmogaus teisių ir pareigų būtina mokytis jau mokykloje, nes teisių nepaisymas leidžia išgalėti prievartai. Profesorius V. Lamanauskas (2007) apibrėždamas mokinį, nurodo, jog jis – pirmiausia žmogus, bręstanti asmenybė su savo troškimais ir galimybėmis, kurios deja dažnai ribotos. Ypač mokykloje vaikas turi turėti saviraiškos laisvę. R. Buloto (2003) teigimu, visos žmogaus teisės kyla iš žmogaus orumo sąvokos, todėl ir žmogaus teisių mokymas bus siekimas padėti vaikams išsaugoti ir apginti savo orumą, mokytis gerbti kito žmogaus teises.

Mokyklos atmosfera – tai visų mokyklos bendruomenės narių bendrų veiksmų, nors nebūtinai sąmoningos politikos rezultatas, kai mokykla siekia bendrų, atvirai paskelbtų pagrindinių principų. Sėkmę lemia bendradarbiavimas, kuris gimsta mokykloje. Visi partneriai turi siekti tarpusavio supratimo ir susitarti dėl esminių principų. Koks bebūtų vadovavimo stilius, turi vykti atviras bendravimas, pasitarimai ir ginčai. Visi mokyklos bendruomenės nariai turi teisę į orumą ir pagarbą. Abipusė mokinių ir suaugusiųjų pagarba yra būtina. Bendravimo stilius ir mandagumo lygis – puikūs šios pagarbos rodikliai (Cunningham, 1996).

R. Bulotas (2003) pateikdamas žmogaus teisių mokymo(si) schemą (1 pav.), nurodo, jog žmogaus teisių mokymas, kaip ir kiti dalykai remiasi žiniomis (supažindinimas su sąvokomis:

laisvė, orumas, lygybė, suverenumas). Sekantis žingsnis: reikia pateikti vertybes, kuriomis remiasi šios žinios, bei organizuoti diskusijas apie šias vertybes. Diskusijos skatina mokinio

1 pav. **Žmogaus teisių mokymo(si) schema**

(Paimta iš „Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje“, pagal R. Bulotą, 2003)

aktyvumą, čia išryškėja jo asmeninė pozicija, išmokstama vertinti oponentų argumentus. Kaip pabrėžia N. L. Gage, D. C. Berliner (1994), diskusijų metu ugdomas gebėjimas kritiškai mąstyti, lavinama kalba, mokėjimas parinkti argumentus, skatinama išklausti kitų nuomonę ir reikšti savąją. A. Hargreaves (2008) nuomone, mokiniams įvaldant informaciją ir įgūdžius kiekvienas mokymosi patirties rezultatas yra ne vien išmoktas turinys, bet ir didesni gebėjimai ateityje įveikti mokymosi užduotis mokykloje ir už jos sienų. Todėl mokyti žmogaus teisių turi padėti visas mokymo(si) procesas, t. y. praktika klasėje, mokykloje, užklasinėje veikloje. Anot R. Buloto (2003), žmogaus teisių mokymas yra lėtas ir laipsniškas procesas, todėl atsakomybės už žmogaus teisių mokymą turi imtis visa visuomenė.

I. Listeris (1996) pateikia argumentus, kodėl reikia mokytis žmogaus teisių mokykloje. Išskiriami tokie argumentai už žmogaus teisių mokymą ir mokymąsi mokykloje:

1. Žinoti pagrindines teises ir laisves – tai teisė gauta gimstant, ir ją mokymo programos metu turėtų gauti visi jauni žmonės. Valstybėse, Europos Tarybos narėse, kuriose

žmogaus teisės ne tik deklaruojamos, bet yra sudėtinė teisinės sistemos dalis, žmogaus teisės turi sudaryti mokinių teisinio švietimo dalį.

2. Žmogaus teisės yra žmogiškos ir gali žmogiškai sudominti ir paskatinti mokinius.
3. Žmogaus teisės suteikia vertybių sistemą, pritaikytą šiuolaikinei visuomenei, kuri egzistuoja tarpusavyje santykiujančiame pasaulyje su daugybe kultūrų ir tikėjimų. Todėl žmogaus teisės yra svarbus šiuolaikinio piliečio švietimo elementas.
4. Žmogaus teisės suteikia žmonėms kažką teigiamo, kuo galima tikėti ir remtis.
5. Joks vyras, jokia moteris nėra sala. Mes esame broliai ir seserys, saugotojai ir pagalbininkai.
6. Jaunimas turi teises ir pareigas, žinios apie jas - pilietinio švietimo dalis.
7. Svarbios organizacijos, kaip antai, Jungtinės Tautos, Europos Taryba ir kai kurių šalių Žmogaus teisių komisijos, remia žmogaus teisių mokymą mokyklose.
8. Padėti nesmurtiniams pokyčiams - svarbi šiandienos užduotis visose visuomenėse ir kt. (Lister, 1996).

Kaip teigia H. Starkey (1996), švietimas apie žmogaus teises atsiranda ten, kur mokyklos ir švietimo valdymo organai juo domisi ir ten, kur pripažįstama, kad visiems įtrauktiesiems į šį procesą, mokiniams, tėvams, mokytojams, patarėjams ir administratoriams – reikia erdvės tyrinėti savo vertybes, dalintis jomis su kitais ir turėti galimybę veikti. Anot J. Cunninghamo (1996), terminas „žmogaus teisių mokymas“ yra „žmogaus teisių mokyklos“ sinonimas. Klasėje gaunamos žinios ir įgūdžiai neteks prasmės, jei visoje mokykloje žmogaus teisės nebus praktiškai įgyvendinamos. Žmogaus teisių pagrindinės mokyklos vertybių sistema yra mokymosi ir asmeninio moralinio tobulėjimo pagrindas.

Pirmiausia ir daugiausia vaikų teisės liečia pačius vaikus. Tačiau tik nedaugelis jų žino savo teises, o dar mažiau vaikų sugeba jomis naudotis. Vaikai turi turėti galimybę gauti informaciją apie savo teises, jiems reikėtų leisti dalyvauti priimant jų gyvenimą įtakojančius sprendimus ir tokį dalyvavimą skatinti [24]. Ž. Jonynienė (2005) teigia, kad vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje lygis priklauso nuo suaugusiųjų įsitikinimų apie vaiko teisių reikšmingumą.

Mokiniai turi būti mokomi mąstyti apie žmogaus teises, jas jausti, praktiškai įgyvendinti. H. Starkey (1996) nurodo, jog kurdami ateitį mokiniai turi žinoti apie praeitį. Ji yra dabarties priežastis. Dirbdami susipažįsta su žmogaus teisėmis ir pareigomis, su kova prieš žmogaus teisių pažeidimus, teikia pagalbą tų pažeidimų aukoms, padeda kurti taikią visuomenę.

P. Dye (1996) pateikia kai kuriuos patarimus, kurie gali padėti, vykdant žmogaus teisių mokymo(si) pagrindinėse ir aukštesniosiose klasėse programą:

1. Sukurti klasėje atmosferą, kuri padėtų žmogaus teisių mokymuisi. Žmogaus teisių mokymas niekada neturi virsti įsitikinimų primetimo priemone, o nuolatos suteikti galimybę mokiniams klausinėti mokytojus ir pačius save, kritiškai vertinti problemas, suprasti, kad yra tūkstančiai istorinių priežasčių, dėl kurių žmonija šiandien atsidūrė tokioje keblioje padėtyje. R. Bulotas (2003) nurodo, jog palanki atmosfera yra esminis efektyvaus žmogaus teisių mokymosi elementas. Palankią atmosferą sukuria demokratiška aplinka, kuri skatina bendravimą, leidžia atvirai reikšti savo nuomonę ir diskutuoti, vyrauja sąžiningumas ir teisingumas.
2. Kuo tiksliau numatyti, kokį rezultatą turėtų pasiekti mokiniai, mokomi žmogaus teisių. Siekti pageidaujamo elgesio ir nuomonių pokyčių, bet apgalvoti, kaip nustatyti, kad jie jau įvyko. Susumavus mokiniams iškeltus pažintinius ir jausminius tikslus, panaudoti juos kaip matą, vertindami mokymo medžiagą.
3. Įtraukti žmogaus teisių mokymą į dabartinės mokymo programos turinį ir struktūrą. Jei žmogaus teisių bus mokoma atskirai, mokiniai manys, kad šis dalykas nėra susijęs su istorijos ir valstybės valdymo kursais, o svarbiausia, - jie nesusies jo su savo gyvenimu. Žmogaus teisių mokymąsi reikia nuolat papildyti naujomis žiniomis kiekviena pasitaikiusia proga.
4. Kai tik įmanoma, pradėti praktinį mokymąsi. Organizuoti darbą klasėje pagal įvairias taisykles „skirtingiems žmonėms“, suvaidinti įvairius vaidmenis ir epizodus pagal tikrus įvykius su tikrais žmonėmis. Ši strategija išplečia akiratį. Praktika klasėje verčia mokinius pergyventi, jausti, išvalgiai analizuoti savo vertybes, o tai labai padės jiems pasiekti užsibrėžtą tikslą.
5. Pateikti teigiamų veiksmų planą, kuris paneigtų mokinio sindromą „tai beviltiška, aš negaliu pakeisti pasaulio“. Svarbiausia, kad jie suprastų, jog savo būsimais sprendimais ir veiksmais jie gali daryti poveikį.
6. Nesitikėti, kad žmogaus teisių mokymas vyks be sunkumų ir kliūčių. Ši tema neatskiriama nuo individualios vertybių sistemos, pasitaiko neaiškių vietų ir tikrai nėra lengvų teisingų atsakymų. Būti atviram su mokiniais, kurie prašo jūsų pagalbos (Dye, 1996).

Anot J. Cunninghamo (1996), žmogaus teisių mokykla privalo turėti savo principus formuluojantį dokumentą. Jo nereikia minėti kasdien, jis gali ramiai ilsėtis tarp brošiūrų ar darbuotojų atmintinių, kaboti išsisas savaites ant sienos, tačiau jis turi deklaruoti pagrindinius mokyklos vertybių sistemos principus. Jie gali turėti ketinimų pareiškimo pobūdį, kuris turėtų veikti kaip darbo gerinimo paskata ir pagal jį galima būtų vertinti tam tikrus veiksmus.

Žmogaus teisių mokymą(si) galima išskirti tokiais būdais:

- žmogaus teisių mokymas(is) – atskiras dalykas;
- žmogaus teisės yra specialaus dalyko dalis;
- žmogaus teisių mokymas(is) integruojamas į jau egzistuojančias mokyklų programas.

Remiantis Europos Tarybos požiūriu į žmogaus teisių mokymą(-si) vidurinėje mokykloje, yra išskiriami du būdai:

1. Žmogaus teisių mokymo(-si) integravimas į mokyklos dėstomus dalykus.
2. Žmogaus teisių mokymo(-si) specializuota (savarankiška) disciplina (Bulotas, 2003, p. 86).

R. Bulotas (2003) teigia, kad pirmojo būdo privalumas yra tai, jog žmogaus teisės yra daugelio dalykų vertinimo matas. Galima integruoti į tokius dėstomus mokykloje dalykus: dorinį ugdymą, geografiją, gamtą ir žmogų, istoriją, pilietinį ugdymą, politologiją, gimtąją kalbą ir kt. Antrojo būdo privalumas – moksleiviai sistemingai gauna žinias apie žmogus teises, taikant jų amžiui tinkančius metodus.

Taikant ugdymo metodus, svarbu atsižvelgti į vaiko amžių, nes tik tada leis vaikui įgyti supratimą ir asmeninę patirtį, aktyviai veikti, ieškoti, dalyvauti, spręsti ir t. t. Žmogus teisių ir pareigų galima mokyti įvairiais metodais. Galima išskirti tokius metodus: grupinės veiklos metodai (kurie skatina bendradarbiavimą, moko išklaudyti kitą, atsižvelgti į jį, dalytis veikla ir atsakomybe), diskusijos (ugdomas klausymas, informacijos analizės įgūdžiai, padeda tiksliau išsakyti mintis, skatina pakeisti savo požiūrį), kūrybinės veiklos metodai (padeda pajusti skirtynes, skatina saviraišką, įvairovę, moko tai suprasti ir toleruoti), praktinės veiklos metodai – situacijų modeliavimas, vaidybos elementų taikymas (plėtoja elgesio įgūdžius).

R. Bulotas (2003) išskiria tokius aktyvius mokymo metodus vaiko teisių mokymui(si):

- vaidinimai, kuriuos sukuria mokiniai, sudaro ugdomuosius veiksmus, puikiai tinkančius vaiko teisių mokymui, ypač kai vaidinama apie kurią nors konkrečią teisę;
- kambario ir stalo žaidimai sukuria palankią situaciją grupei diskusijai ir bendradarbiavimui;
- mokomieji projektai beveik visada turi tarpdalykinį pobūdį. Jie susiję ir apima įvairius dalykus: istoriją, geografiją, etiką, literatūrą ir kt. (Bulotas, 2003, p. 160).

L. McEvoy, L. Lundy (2007) teigė, jog 2002 m. Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Komitetas nurodė Jungtinės Karalystės vyriausybei sudaryti sąlygas vaikams išsakyti savo nuomonę, įtakoti politiką bei pabrėžė, jog būtinas vyriausybės konsultavimasis su vaikų organizacijomis. Taigi, mokyklose buvo pritaikytas elektroninės konsultacijos metodas. Šis metodas ypač tinka Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio realizacijai: saugios erdvės kūrimas, vaiko

teisė laisvai reikšti nuomonę, suteikiama galimybė būti išklausytam, vaikų įtaka visuomenėje (politikoje). Galima išskirti tokius elektroninės konsultacijos privalumus: perduodamų įgūdžių vystymasis, pilietinio ugdymo studijavimas ir tiesioginis ryšys tarp vaikų ir politikų.

Lietuvoje šiuo metu labiausiai priimtinas yra žmogaus teisių tematikos integravimo į jau egzistuojančių mokyklinių disciplinų programas variantas. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos mokymo planuose yra pilietinio ugdymo disciplina (1 savaitinė pamoka VII ir VIII klasėse ir 2 X klasėje).

Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003) integruotasis ugdymas atskleidžiamas šiuolaikinės mokyklos bendrųjų ugdymo tikslų asmenybiniame kontekste, apimančiame ne tik bendrosios mokinių kultūros pagrindus, galimybę puoselėti kiekvieno asmens kūrybiškumą, ugdyti atsakomybės už aplinkos pasaulį ir darnos su gamta jausmus, bet ir asmens vertybių sistemos, pagrįstos bendražmogiškosiomis pasaulio vertybėmis, kūrimą.

D. Kiliuvienės (2006) teigimu, integruotasis ugdymas mokykloje – tai dalyko mokymas(is), paremtas visapusišku asmens galių ugdymu(si) atsižvelgiant į bendruosius ir sociokultūrinius ugdymo tikslus, taip pat skatinama tarpasmeninė socializacija, kuri laiduoja savarankiškos, gebančios atsakingai priimti sprendimus asmenybės ugdymą.

Z. Kairaitis (1996) integruotą mokymą atskleidžia kaip intelektualinį ir dvasinį mokytojo egzistencijos būvį, verčiantį keisti ugdymo metodus, aplinką, tikslus ir save.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančios visuomenės gyvenime. Puoselėjama tautinė savigarba bei pagarba pagrindinėms demokratinėms vertybėms: žmogaus orumui, laisvei, lygybei, teisingumui ir teisėtumui, tolerancijai, solidarumui. Tad mokykloje būtina sudaryti sąlygas mokiniams ugdytis vidinį poreikį aktyviai veikti, ugdytis gebėjimą analizuoti kultūrinę, etninę, politinę, socialinę įvairovę bei dėl jos galinčius kilti konfliktus, ieškoti taikaus šių konfliktų sprendimo būdų; gebėjimą laisvai ir sąmoningai spręsti, vertinti ir apsispręsti atviroje, pliuralistinėje visuomenėje [38].

Pilietinio ugdymo išsilavinimo standartuose (2004) (VIII klasė) yra išskiriama žmogaus teisių sritis, kurioje išryškunami pažintiniai bei praktiniai gebėjimai. Pažintiniai gebėjimai padeda suvokti mokiniams savo teises, laisves ir jų ribas. O praktinių gebėjimų metu mokiniai mokomi konstruktyviai ginti savo ir kitų teises (šeimoje, mokykloje, taip pat už šių institucijų ribų). Mokiniai susipažįsta su tokiomis temomis: teisės ir pareigos santykis; vaikų teisės ir jas reglamentuojantys dokumentai: Vaiko teisių deklaracija, Vaiko teisių konvencija; vaikų teises ginančios organizacijos Lietuvoje [38].

X klasės Pilietinio ugdymo išsilavinimo standartuose (2004) išskiriama įstatymų sritis. Pažintiniai gebėjimai padeda suvokti įstatymų ir teisėsaugos institucijų paskirtį ir funkcionavimą

pilietinėje visuomenėje, o praktiniai gebėjimai leidžia savo veiklą grįsti taisyklėmis ir įstatymais bei mokiniai gali bendrauti su valstybės tarnautojais ir pareigūnais. Mokiniai susipažįsta su tokiomis temomis: socialinės ir teisinės normos; teisiniai santykiai ir jų reguliavimas; teisinės valstybės principai; įstatymai, jų paskirtis; įstatymų viršenybė; teisės šakos (civilinė, administracinė, baudžiamoji); Europos Sąjungos teisinė sistema [38].

Tačiau atnaujintose pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosiose programose (2008) teigiama, kad pilietiškumo integruojamoji programa – visų dalykų programose. Atskiras privalomas pilietiškumo pagrindų kursas tik 9-10 klasėse.

Taigi, mokydami žmogaus teisių, suteiskime vaikams žinių apie laisvosios visuomenės esmę – jos narių teises ir pareigas. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose mokiniai žmogaus teisių mokosi integruojant į jau egzistuojančių mokyklinių disciplinų programas (pvz., pilietinis ugdymas). Vaiko teisių ir pareigų mokymas – visapusiško asmenybės ugdymo, padedančio jai harmoningai vystytis ir sėkmingai integruotis į socialinę bei kultūrinę aplinką. Ypač svarbu padėti vaikui suvokti, kad jis yra unikali, savo teises turinti asmenybė – visuomenės narys, o taip pat gyvena tarp kitų taip pat unikalių ir savo teises turinčių asmenybių. Dėl to reikia ne tik rūpintis savo teisėmis, bet atsižvelgti ir į kitų teises.

2. Vaiko teisių ir pareigų raiškos mokykloje empirinis tyrimas

2.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika

Lietuvoje svarbiausieji vaiko teises ginantys įstatymai jau priimti. Tačiau, dažnai sutinkama prieštaravimų tarp dokumentų deklaruojančių vaiko teises ir pareigas ir jų egzistavimo mokykloje. Todėl, reikėtų dar tobulinti įstatyminę bazę, deramą dėmesį skirti vaikų gerovės kūrimui. Taip pat verta pažymėti, kad ginant vaikų teises, nevalia užmiršti pareigų, pažeisti jų tarpusavio sąveikos.

Tik pačių vaikų požiūris apie jų teisių ir pareigų raišką mokykloje objektyviai apibūdina realią situaciją. Siekiant išsiaiškinti mokinių nuomonę apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje, buvo atliktas empirinis tyrimas, taikant anketinę apklausą.

Tyrimo tikslas – atskleisti mokinių nuomonę į vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje.

Norint realizuoti tyrimo tikslą, buvo numatyti **tyrimo uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti ir palyginti 6-7 ir 10-11 klasių mokinių nuomonę apie jų teisių ir pareigų raišką mokykloje.
2. Išsiaiškinti ir palyginti miesto ir kaimo mokinių nuomonę apie jų teisių ir pareigų raišką mokykloje.
3. Palyginti Lietuvos mokinių nuomonę apie jų teises su dr. Ž. Jonynienės (2005) atliktu tyrimu Švedijos mokyklose.

Tyrimo metodika

Anketa buvo sudaryta remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1959) bei adaptuojant tarptautinio vaikų teisių tyrimo klausimynų, parengtų 1990-aisiais ir 1998-aisiais metais, kai kuriuos klausimus. Anketa – plataus profilio klausimynas, kuriuo siekiama atskleisti respondentų požiūrį į įvairius socialinės tikrovės reiškinius; skirtingai nuo standartizuotų klausimynų, anketa yra individualaus, į atskiro tyrimo poreikius orientuotas diagnostinės informacijos rinkimo instrumentas (Bitinas, 2006, p. 344).

Respondentams buvo pateiktos uždaro tipo anketos (1 Priedas). Jas sudaro tokie blokai: 1) demografinis (duomenys apie tiriamuosius - lytis, amžius, gyvenamoji vieta, mokymosi vieta ir kt.); 2) klausimų blokas skirtas atskleisti respondentų nuomonę apie jų teisių ir pareigų raišką mokykloje. Antro bloko pirmąją dalį sudaro 12 teiginių, iš kurių respondentai turėjo nurodyti ir įvertinti vaiko teisių svarbą (keturių balų sistema: 0 – nesvarbi, 4 – labai svarbi). Taigi, buvo pateikti tokie teiginiai (1 lentelė):

Mokinio teisės mokykloje

Mokinio teisės			
1.	Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę	7.	Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę
2.	Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje	8.	Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą
3.	Būti visapusiškai ugdomas	9.	Gauti informaciją
4.	Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)	10.	Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas
5.	Būti sveikas	11.	Į valstybės paramą ir išlaikymą
6.	Į sveiką ir saugią aplinką	12.	Į mokslą

Paskui respondentai, turėjo surikiuoti 5 svarbiausias ir aktualiausias teises mokykloje iš 12 pateiktų (penkių balų sistema: 1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų).

Antro bloko antroje dalyje buvo 10 pateiktų teiginių, iš kurių turėjo nurodyti vaiko pareigos svarbą (keturių balų sistema: 0 – nesvarbi, 4 – labai svarbi). Buvo išskirti tokie teiginiai (2 lentelė):

2 lentelė

Mokinio pareigos mokykloje

Mokinio pareigos			
1.	Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius	6.	Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų
2.	Nepažeisti kitų žmonių teisių	7.	Mokytis iki 16 metų
3.	Gerbti kitų žmonių nuosavybę	8.	Stropiai mokytis
4.	Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras	9.	Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių
5.	Saugoti gamtą	10.	Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose

Toliau sekė panaši užduotis kaip ir teisių bloke, respondentams reikėjo surikiuoti 5 svarbiausias ir aktualiausias pareigas mokykloje iš 10 pateiktų (penkių balų sistema: 1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų).

Paskutiniai anketos klausimai antrajame bloke buvo skirti teisėms ir pareigoms. Iš pateiktų 18 klausimų apie teisių ir pareigų įgyvendinimą mokykloje, respondentai turėjo išsirinkti vieną, jų nuomone, tinkantį atsakymą (keturių balų sistema: 0 – niekada, 3 – visada). Buvo pateikti tokie klausimai (3 lentelė):

3 lentelė

Teisių ir pareigų įgyvendinimo mokykloje klausimai

Teisių ir pareigų įgyvendinimas mokykloje			
1.	Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?	10.	Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?
2.	Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?	11.	Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?
3.	Ar suaugusieji išklauso, pataria?	12.	Ar kiti domisi tavo gabumais ir padeda juos ugdyti?
4.	Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?	13.	Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?
5.	Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?	14.	Ar turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?
6.	Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?	15.	Ar pažeidinėjamos tavo teisės mokykloje?
7.	Ar suaugusieji išklauso ir gerbia tavo nuomonę?	16.	Ar laikaisi savo pareigų?
8.	Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?	17.	Ar suaugusieji primena tau tavo pareigas?
9.	Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?	18.	Ar pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų?

Šių klausimų (teisių ir pareigų įgyvendinimas mokykloje) didžioji dalis - tarptautinio vaikų teisių tyrimo klausimynų, parengtų 1990-aisiais ir 1998-aisiais metais, klausimai.

Anketos duomenys buvo analizuojami programų SPSS ir MS Excel pagalba, apskaičiuoti kiekvieno klausimo absoliutūs, santykiniai dažniai bei aritmetinis vidurkis ir standartinis nuokrypis. Respondentų atsakymai į uždaro tipo klausimus koduoti skaitinėmis reikšmėmis.

Apklausoje dalyvavo 265 mokiniai. Dalyvavusių respondentų demografiniai rodikliai pateikiami 4-5 lentelėse.

4 lentelė

Respondentų skaičius pagal mokymosi vietą (N=265)

			Mokymosi vieta		Iš viso:
			miestas	kaimas	
Lytis	mergaitė	N	95	56	151
		%	62.9%	49.1%	57.0%
	berniukas	N	56	58	114
		%	37.1%	50.9%	43.0%
Iš viso:		N	151	114	265
		%	100.0%	100.0%	100.0%

Kaip matyti iš 4 lentelės duomenų, apklausoje dalyvavo 151 respondentas iš miesto.

Pasirinktos šios mokyklos:

- Šiaulių „Romuvos“ gimnazija (N=30);

- Šiaulių Aukštabalio vidurinė mokykla (N=41);
- Šiaulių Simono Daukanto vidurinė mokykla (N=30);
- Šiaulių Jovaro pagrindinė mokykla (N=50).

Kaimo mokinių buvo 114, kurie mokosi šiuose mokyklose:

- Kelmės rajono Vaiguvos vidurinė mokykla (N=50);
- Šiaulių rajono Bubių pagrindinė mokykla (N=34);
- Pakruojo rajono Šukionių Jono Noreikos pagrindinė mokykla (N=30).

5 lentelė

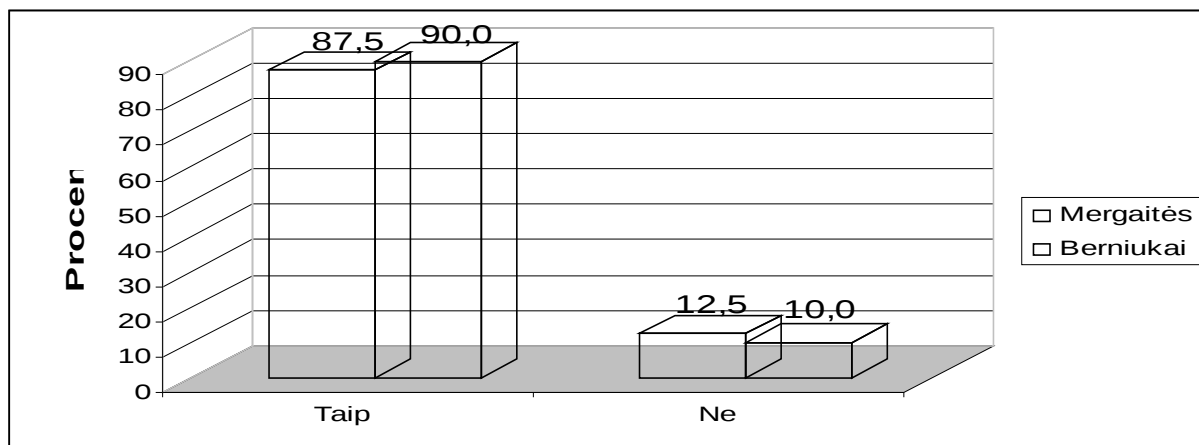
Respondentų skaičius pagal klasės kriterijų (N=265)

			Klasė				Iš viso:
			6	7	10	11	
Lytis	mergaitė	N	30	34	50	37	151
		%	49.2%	65.4%	51.0%	68.5%	57.0%
	berniukas	N	31	18	48	17	114
		%	50.8%	34.6%	49.0%	31.5%	43.0%
Iš viso:		N	61	52	98	54	265
		%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Kadangi, buvo lyginama mokinių nuomonė apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje tarp klasių, todėl verta pažvelgti į 5 lentelę. Šeštų klasių mokinių – 61, septintų – 52, dešimtų – 98, o vienuoliktų – 54. Viso 6-7 klasių mokinių dalyvavusių apklausoje buvo 113, o 10-11 klasių – 152 mokiniai.

2.2. 6-7 klasių mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė

Aptarkime 6-7 klasių mokinių nuomonę apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje. Šioje anketinėje apklausoje dalyvavo 113 mokinių (6-7 klasių), iš jų 64 mergaitės ir 49 berniukai.

2 pav. 6-7 klasių mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis mokykloje (N=113)

Į klausimą, ar tave supažindino mokytojai su tavo teisėmis ir pareigomis mokykloje, net 88% mokinių atsakė teigiamai. Tik šiek tiek daugiau nei dešimtadalis tvirtina, kad jų nesupažindino su teisėmis ir pareigomis. Kaip matyti iš 2 paveikslo, tiek mergaitės (87,5%) tiek berniukai (90%) teigia, jog dauguma jų mokytojai supažindino su jų teisėmis ir pareigomis mokykloje.

6 lentelė

6-7 klasių mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų kategorijas (N=113)

Pamokos ar kita veikla	Mokinių skaičius (N)	%	
Pamokos	Klasės valandėlė	35	31.0
	Etika	8	7.1
	Lietuvių klaba	7	6.2
	Matematika	2	1.8
	Istorija	1	0.9
	Geografija	1	0.9
	Žmogaus sauga	3	2.7
	Įvairios	34	30.1
	Neatsimena	9	8.0
	Nebuvo supažindinti	13	11.5
	Iš viso:	113	100.0

Analizuojant mokinių supažindinimą su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų ar kitas veiklos kategorijas, iš 6 lentelės duomenų paaiškėjo, kad 6-7 klasių mokiniai supažindinami su teisėmis ir pareigomis per įvairias pamokas. Daugiausia respondentų (31%) nurodė, jog klasės valandėlės metu supažindinami su teisėmis ir pareigomis. Panašiai mokinių (30,1%) teigė – per įvairias pamokas. Taip pat buvo išskirtos tokios pamokos: etika, lietuvių kalba, matematika, žmogaus sauga, kurios sudaro atitinkamai po 7,1%, 6,2%, 1,8%, 2,7% visų pamokų, per kurias supažindinami su teisėmis ir pareigomis.

Išsiaiškinkime šių mokinių nuomonę apie jų teises mokykloje. Respondentai iš pateiktų 12 teiginių apie teises, turėjo išsakyti savo nuomonę, pasirenkant vieną vertinimo variantą keturių balų sistemoje: 0 – nesvarbi, 4 – labai svarbi.

7 lentelė

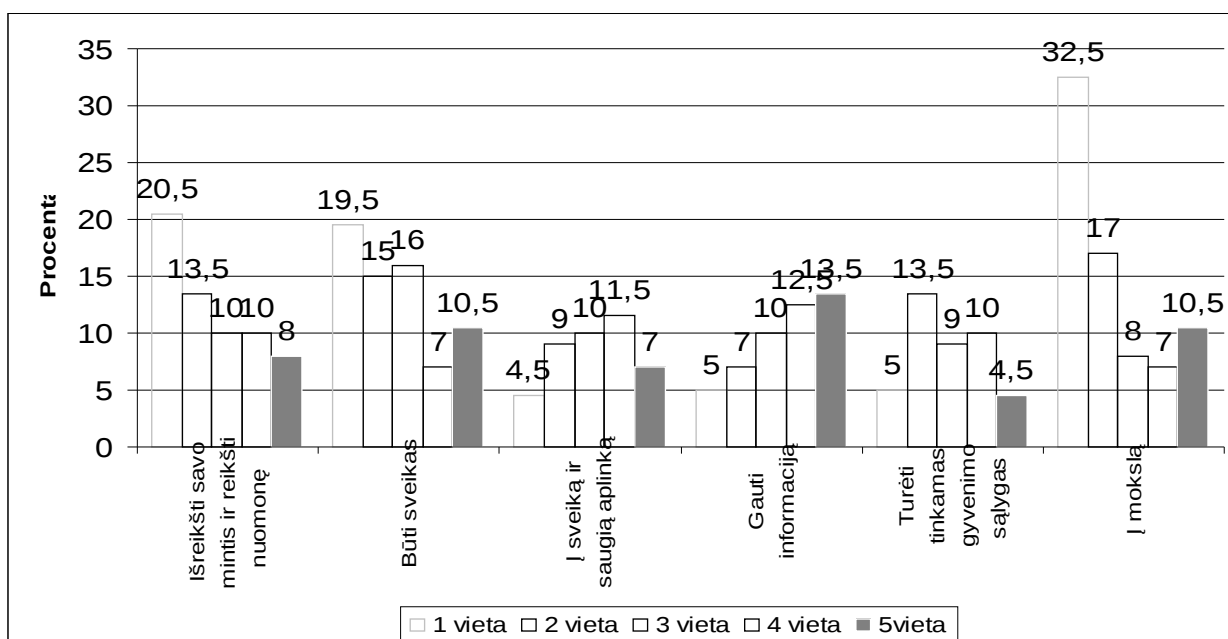
6-7 klasių mokinių reprezentacijos vaiko teisių svarbai (N=113)

Mokinio teisės	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę	113	0	3	2.20	0.78
2. Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje	113	0	3	1.91	0.80
3. Būti visapusiškai ugdomas	113	1	3	2.46	0.69
4. Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)	113	0	3	2.12	0.80
5. Būti sveikas	113	0	3	2.68	0.59
6. Į sveiką ir saugią aplinką	113	0	3	2.58	0.68
7. Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę	113	0	3	2.31	0.81
8. Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą	113	0	3	2.10	0.77
9. Gauti informaciją	113	1	3	2.43	0.63
10. Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas	113	0	3	2.54	0.72
11. Į valstybės paramą ir išlaikymą	113	0	3	2.03	0.92
12. Į mokslą	113	0	3	2.73	0.62
Iš viso:	113				

Pagal 7 lentelės duomenis galima teigti, kad 6-7 klasių mokiniams pati svarbiausia teisė – teisė į mokslą (2.73). Taip pat prioritetą skyrė sveikatai, t. y. teisė būti sveikais (2.68) bei į sveiką ir saugią aplinką (2.58), turėti tinkamas gyvenimo sąlygas (2.54).

Šeštokų-septintokų nuomone, mažiausiai svarbi teisė - dalyvauti mokymo įstaigos veikloje (1.91). Galima teigti, kad visuomenės primetama nuomonė į vaikų ribotą galimybę

dalyvauti priimant sprendimus, tiesiogiai veikia pačius vaikus. Mokiniai tampa pasyvūs užklausinėje veikloje (renginiuose, konkursuose, olimpiadose), nors žinių apie teises ir pareigas gauna klasės valandėlių metu.

3 pav. 6-7 klasių mokinių nuomonių apie teises pasiskirstymą pagal 1-5 vietas (N=113)

Respondentams surikiavus 5 svarbiausias ir aktualiausias teises mokykloje iš 12 pateiktų (penkių balų sistema: 1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų) (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis), galima išskirti pagal dominuojamas vietas (3 pav.):

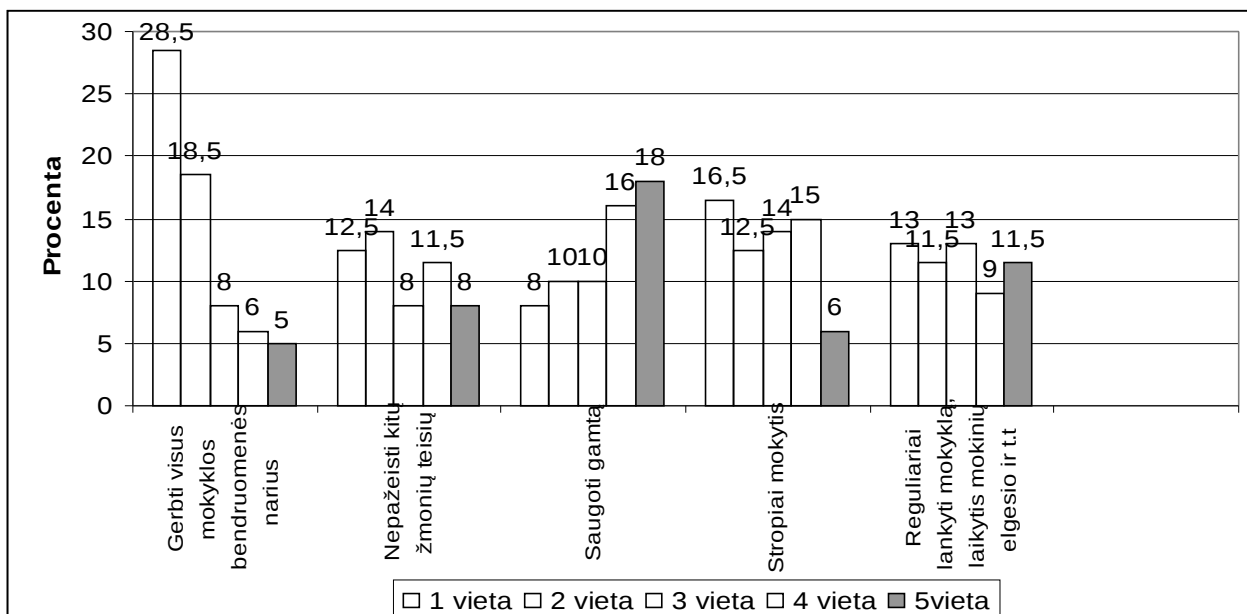
- teisė į mokslą;
- teisė būti sveiku;
- teisė išreikšti savo nuomonę;
- teisė gauti informaciją;
- teisė turėti tinkamas gyvenimo sąlygas ir į sveiką ir saugią aplinką.

Apžvelgus 6-7 klasių mokinių nuomonę apie teises, pereisime prie jų požiūrio į pareigas mokykloje (8 lentelė). Respondentai pačią svarbiausią sau pareigą priskyrė - gerbti kitų žmonių nuosavybę (2.53). Šiek tiek mažiau svarbios buvo tokios: nepažeisti kitų žmonių teisių, saugoti gamtą, gerbti visus mokyklos bendruomenės narius, kurios atitinkamai pasiskirsto po 2.49, 2.48, 2.47 balo. Mažiausiai svarbi pareiga, šeštokų-septintokų nuomone, dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose (2.12).

6-7 klasių mokinių reprezentacijos vaiko pareigų svarbai (N=113)

Mokinio pareigos	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius	113	1	3	2.47	0.64
2. Nepažeisti kitų žmonių teisių	113	1	3	2.49	0.60
3. Gerbti kitų žmonių nuosavybę	113	1	3	2.53	0.58
4. Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras	113	1	3	2.45	0.69
5. Saugoti gamtą	113	1	3	2.48	0.63
6. Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų	113	0	3	2.15	0.83
7. Mokyti iki 16 metų	113	0	3	2.34	0.92
8. Stropiai mokyti	113	0	3	2.36	0.72
9. Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių	113	0	3	2.46	0.72
10. Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose	113	0	3	2.12	0.84
Iš viso:	113				

4 paveiksle matyti, jog pareigos pagal eiliškumą pasiskirsto taip (penkių balų sistema: 1vieta - pati svarbiausia pareiga, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų) (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis):

4 pav. 6-7 klasių mokinių nuomonių apie pareigas pasiskirstymas pagal 1-5 vietas(N=113)

- pareiga gerbti visus mokyklos bendruomenės narius;

- pareiga stropiai mokytis;
- pareiga saugoti gamtą;
- pareiga reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių;
- nepažeisti kitų žmonių teisių.

Dabar aptarsime 6-7 klasių mokinių reprezentacijas vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo mokykloje klausimu (keturių balų sistema: 0 – niekada, 3 – visada).

Taigi, 9 lentelės duomenys rodo, jog geriausiai užtikrinama galimybė būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi (2.73) ir medicininė pagalba sergant (2.71). Vaikai skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda (2.58), sulaukia paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai (2.42) ir turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis (2.42).

9 lentelė

6-7 klasių mokinių reprezentacijos vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo mokykloje klausimu (N=113)

Teisių ir pareigų įgyvendinimas mokykloje	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?	113	0	3	2.31	0.68
2. Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?	113	0	3	2.71	0.55
3. Ar suaugusieji išklauso, pataria?	113	0	3	2.39	0.75
4. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?	113	0	3	1.99	0.81
5. Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?	113	0	3	2.10	0.76
6. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?	113	0	3	2.05	0.81
7. Ar suaugusieji išsiklauso ir gerbia tavo nuomonę?	113	0	3	2.18	0.77
8. Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?	113	0	3	2.28	0.74
9. Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?	113	1	3	2.73	0.55
10. Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?	113	0	3	2.18	0.83
11. Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?	113	0	3	2.58	0.65
12. Ar kiti domisi tavo gabumais	113	0	3	2.19	0.76

ir padeda juos ugdyti?					
13. Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?	113	0	3	2.42	0.69
14. Ar turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?	113	0	3	2.42	0.74
15. Ar pažeidinėjamos tavo teisės mokykloje?	113	0	3	1.04	0.94
16. Ar laikaisi savo pareigų?	113	0	3	2.33	0.65
17. Ar suaugusieji primena tau tavo pareigas?	113	0	3	2.27	0.85
18. Ar pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų?	113	0	3	1.50	0.96
Iš viso:	113				

Anot respondentų, gana dažnai suaugusieji teisingai elgiasi, išklauso, pataria.

Kaip nurodo 6-7 klasių mokiniai, prasčiausiai įgyvendinamos teisės: teisė būti apsaugotam nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti jausmus (1.99) ir teisė būti apsaugotam nuo situacijų, galinčių pakenkti fiziškai (2.05). Galima teigti, kad šeštokai-septintokai nepakankamai jaučiasi saugūs mokykloje. Pavyzdžiui, beveik ketvirtadalis 6-7 klasių mokinių retai arba niekada nesijaučia emociškai saugūs, o truputį daugiau nei penktadalis – fiziškai saugūs.

Daugiau nei ketvirtadalis respondentų mano, jog jų teisės mokykloje pažeidinėjamos dažnai ar netgi visada.

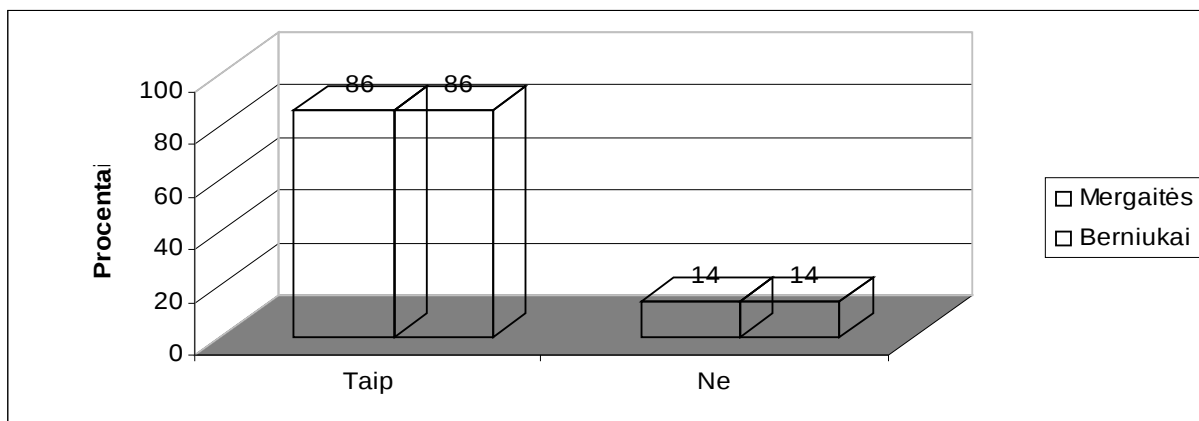
Jie nurodo, kad mokyklos bendruomenės nariai tik kartais nesilaiko savo pareigų (1.50), todėl nenuostabu, jog ir patys vaikai, labai dažnai laikosi savo pareigų (2.33).

Atsakydami į klausimus, ką labiau akcentuoja mokytojai ir tėvai - teises ar pareigas, abejais klausimais respondentų nuomonė buvo tokia pati. Daugiau nei pusė respondentų (57,5%) teigė, jog suaugusieji akcentuoja ir teises ir pareigas.

2.3. 10-11 klasių mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė

Pasižiūrėkime, kaip mokinių teises ir pareigas vertina 10-11 klasių mokiniai. Pagal amžiaus kriterijų šie respondentai turėtų atsakingiau žiūrėti į savo teises ir pareigas nei jaunesnieji mokiniai.

Anketinėje apklausoje dalyvavo 152 (10-11 klasių) mokiniai, iš kurių 87 mergaitės ir 65 berniukai.

5 pav. 10-11 klasių mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis mokykloje (N=152)

Į klausimą, ar tave supažindino mokytojai su tavo teisėmis ir pareigomis mokykloje, 86% mokinių atsakė teigiamai, o 14% - neigiamai. Pagal lyties kriterijų, kaip matyti iš 5 paveikslo, tiek mergaitės, tiek berniukai atsakė identiškai.

10 lentelė

10-11 klasių mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų kategorijas (N=152)

Pamokos ar kita veikla	Mokinių skaičius (N)	%
Klasės valandėlė	37	24.3
Etika	17	11.2
Pilietinis ugdymas	8	5.3
Lietuvių klaba	13	8.6
Matematika	4	2.6
Istorija	1	0.7
Geografija	1	0.7
Žmogaus sauga	2	1.3
Įvairios	42	27.6
Neatsimena	6	3.9
Nebuvo supažindinti	21	13.8
Iš viso:	152	100.0

10-11 klasių mokiniai nurodė, kad jie yra supažindinami su teisėmis ir pareigomis per įvairias pamokas, tai matyti iš 10 lentelės duomenų. Daugiausia (27,6%) nurodė, kad su teisėmis ir pareigomis supažindinami įvairių pamokų metu: per etiką (11,2%) lietuvių kalbą (8,6%), pilietinį ugdymą (5,3%) ir kt. Toliau seka – klasės valandėlės metu (24,3%).

Dabar pažvelkime, kaip dešimtokai-vienuoликтokai išreiškė savo nuomonę apie vaiko teisių svarbą (11 lentelė).

11 lentelė

10-11 klasių mokinių reprezentacijos vaiko teisių svarbai (N=152)

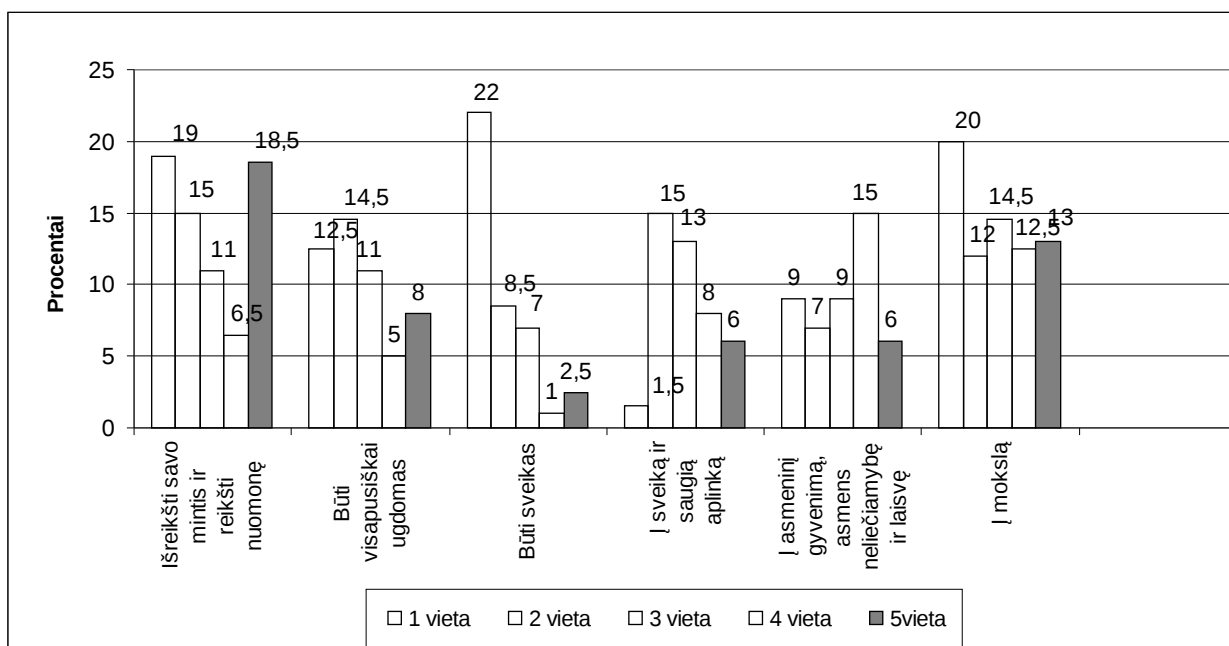
Mokinio teisės	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę	152	1	3	2.53	0.61
2. Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje	152	0	3	1.71	0.79
3. Būti visapusiškai ugdomas	152	0	3	2.46	0.74
4. Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)	152	0	3	2.24	0.80
5. Būti sveikas	152	0	3	2.67	0.65
6. Į sveiką ir saugią aplinką	152	0	3	2.60	0.64
7. Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę	152	0	3	2.57	0.72
8. Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą	152	0	3	2.32	0.75
9. Gauti informaciją	152	0	3	2.42	0.76
10. Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas	152	1	3	2.57	0.63
11. Į valstybės paramą ir išlaikymą	152	0	3	2.16	0.88
12. Į mokslą	152	1	3	2.64	0.60
Iš viso:	152				

Taigi, šie respondentai prioritetą skyrė teisėms, kurios susijusios su sveikata, t. y. teisė būti sveiku (2.67), teisė į sveiką ir saugią aplinką (2.60). Taip pat teisė į mokslą (2.64) buvo priskirta kaip labai svarbi teisė. Vienodai svarbios teisės, anot 10-11 klasių mokinių, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę bei teisė turėti tinkamas gyvenimo sąlygas, kurios surinko po 2.57 balo.

Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje – mažiausiai svarbi teisė iš visų pateiktų (1.71).

Pagal 6 paveikslo duomenis galima išskirti 5 svarbiausias ir aktualiausias teises, kurios pasiskirstė tarp 1-5 vietų (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis):

- teisė į mokslą;
- teisė išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę;

6 pav. 10-11 klasių mokinių nuomonių apie teises pasiskirstymas pagal 1-5 vietas (N=152)

- teisė būti visapusiškai ugdomu;
- teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę;
- teisė būti sveiku bei į sveiką ir saugią aplinką.

Išskirkime 10-11 klasių mokinių svarbiausias pareigas. Anot šių respondentų (12 lentelė) pačios svarbiausios pareigos – gerbti kitų žmonių nuosavybę (2.41), nepažeisti kitų žmonių teisių (2.37). Taip pat, jų nuomone, vienos iš svarbiausių pareigų susijusios su mokymusi, t. y. mokytis iki 16 metų (2.29) ir reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių (2.29).

Dalyvavimas mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose (1.78) – tai pareiga, kuri ženkliai išsiskyrė iš kitų pareigų. Ji buvo išskirta pati nesvarbiausia dešimtokų-vienuoliktokų tarpe. Toks mokinių požiūris į pareigą – dalyvauti - adekvačiai atspindi teisės svarbą (norą) dalyvauti (įvertinta mažiausiai svarbi teisė).

12 lentelė

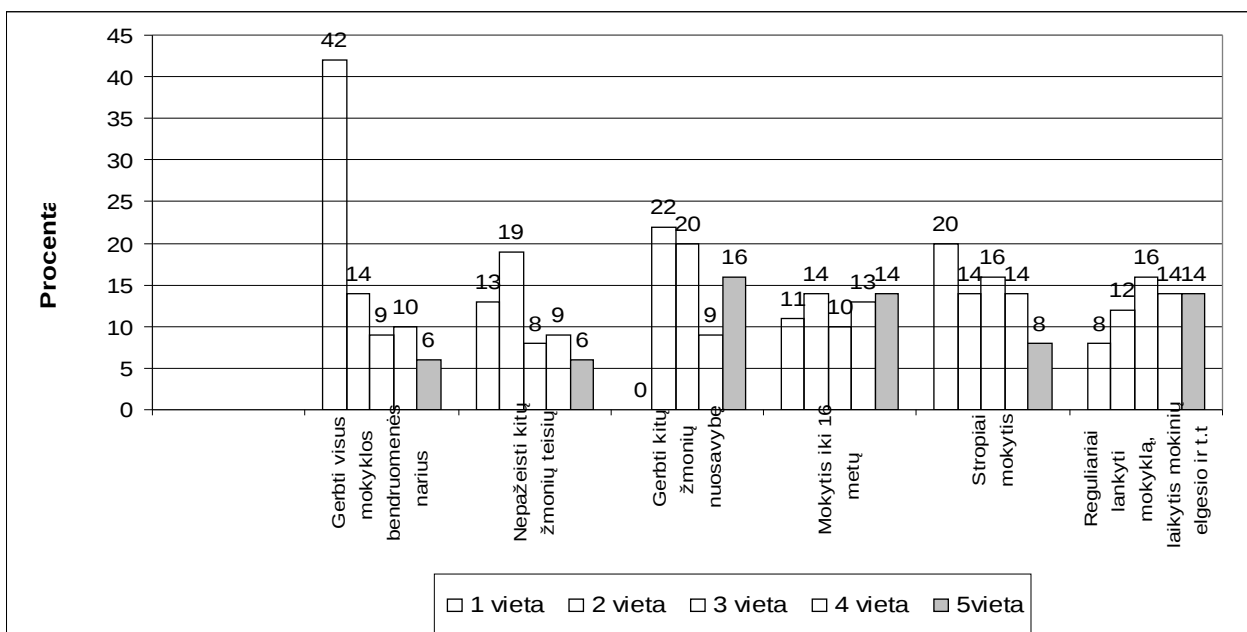
10-11 klasių mokinių reprezentacijos vaiko pareigų svarbai (N=152)

Mokinio pareigos	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius	152	0	3	2.22	0.80
2. Nepažeisti kitų žmonių teisių	152	0	3	2.37	0.77
3. Gerbti kitų žmonių nuosavybę	152	0	3	2.41	0.68
4. Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras	152	0	3	2.22	0.78
5. Saugoti gamtą	152	0	3	2.13	0.73

6. Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų	152	0	3	2.14	0.76
7. Mokytis iki 16 metų	152	0	3	2.29	0.89
8. Stropiai mokytis	152	0	3	2.12	0.79
9. Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių	152	0	3	2.29	0.72
10. Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose	152	0	3	1.78	0.84
Iš viso:	152				

Pasižiūrėjus į 10-11 klasių mokinių pareigų pasiskirstymą pagal 1-5 vietas (1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų) (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis) (7 pav.), matyti, kad jos pasiskirsto taip:

- gerbti visus mokyklos bendruomenės narius;
- stropiai mokytis;
- gerbti kitų žmonių nuosavybę;
- mokytis iki 16 metų;
- nepažeisti kitų žmonių teisių.

7 pav. 10-11 klasių mokinių nuomonių apie pareigas pasiskirstymas pagal 1-5 vietas (N=152)

Dabar išsiaiškinkime šių respondentų reprezentacijas vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo klausimu.

**10-11 klasių mokinių reprezentacijos vaiko teisių ir pareigų
įgyvendinimo mokykloje klausimu (N=152)**

Teisių ir pareigų įgyvendinimas mokykloje	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?	152	0	3	2.03	0.63
2. Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?	152	0	3	2.49	0.73
3. Ar suaugusieji išklauso, pataria?	152	0	3	2.03	0.70
4. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?	152	0	3	1.60	0.79
5. Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?	152	0	3	2.11	0.66
6. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?	152	0	3	1.88	0.78
7. Ar suaugusieji įsiklauso ir gerbia tavo nuomonę?	152	1	3	1.93	0.68
8. Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?	152	1	3	2.13	0.67
9. Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?	152	0	3	2.49	0.70
10. Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?	152	0	3	1.79	0.81
11. Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?	152	0	3	2.32	0.76
12. Ar kiti domisi tavo gabumais ir padeda juos ugdyti?	152	0	3	1.91	0.71
13. Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?	152	0	3	1.99	0.69
14. Ar turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?	152	0	3	1.95	0.79
15. Ar pažeidinėjamos tavo teisės mokykloje?	152	0	3	1.25	0.80
16. Ar laikaisi savo pareigų?	152	0	3	2.03	0.68
17. Ar suaugusieji primena tau tavo pareigas?	152	0	3	1.90	0.79
18. Ar pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų?	152	0	3	1.87	0.81
Iš viso:	152				

Iš 13 lentelės duomenų galima teigti, kad geriausiai užtikrinama medicininė pagalba sergant bei galimybė būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi (po 2.49). Vaikai skatinami gerbti

visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda (2.32), suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti (2.13).

Dešimtokų-vienoliktokų teigimu, mokykloje susiduria su situacijomis, kurios gali ižvesti jausmus dažniau nei su situacijomis, kurios gali pakenkti fiziškai. Beveik 45% mokinių mokykloje nesijaučia emociškai saugūs, o ~31% mokinių - fiziškai.

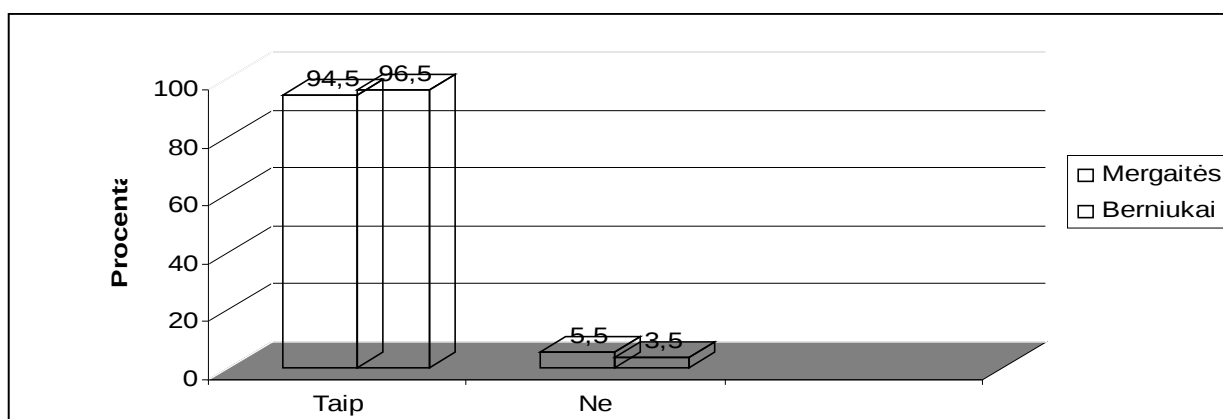
27,5% respondentų teigė, jog dažnai arba visada yra pažeidinėjamos jų teisės mokykloje.

Daugiau nei pusė (58,6%) 10-11 klasių mokinių teigė, jog mokytojai dažniausiai akcentuoja pareigas, o tėvai - teises ir pareigas (55,9 % respondentų).

2.4. Kaimo mokinių nuomonių apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė

Šioje anketinėje apklausoje iš viso dalyvavo 114 kaimo mokinių, iš kurių 56 mergaitės ir 58 berniukai.

Net 95,5 % respondentų nurodė, kad yra supažindinti su teisėmis ir pareigomis savo mokyklose. Pagal 8 paveikslą matyti, jog šiek tiek daugiau mergaičių nei berniukų tvirtino, kad jų niekas nesupažindino su teisėmis ir pareigomis mokykloje.

8 pav. Kaimo mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis mokykloje (N=114)

Į klausimą, per kokias pamokas jie buvo supažindinti su teisėmis ir pareigomis, mokinių atsakymai matyti 14 lentelėje.

14 lentelė

Kaimo mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų kategorijas (N=114)

Pamokos ar kita veikla	Mokinių skaičius (N)	%	
Pamokos	Klasės valandėlė	44	38.6
	Etika	6	5.3
	Pilietinis ugdymas	3	2.6
	Lietuvių klaba	6	5.3
	Matematika	1	0.9
	Istorija	2	1.8
	Geografija	1	0.9
	Įvairios	39	34.2
	Neatsimena	7	6.1
	Nebuvo supažindinti	5	4.4
	Iš viso:	114	100.0

Šios lentelės duomenys rodo, kad daugiausia kaimo mokinių (38,6%) yra supažindinami su teisėmis ir pareigomis per klasės valandėlę. Nemaža dalis šių respondentų (34,2%) nurodė – įvairių pamokų metu. Galima dar išskirti tokias pamokas: etika, lietuvių kalba, pilietinis ugdymas, kurias pasirinko atitinkamai po 5,3%, 5,3% ir 2,6% respondentų.

Išsiaiškinkime, kokias svarbiausias teises laiko kaimo mokiniai (15 lentelė). Anot jų, teisė į mokslą – pati svarbiausia teisė (2.66). Taip pat prie labai svarbių teisių priskirtos: teisė būti sveiku (2.63), teisė į sveiką ir saugią aplinką (2.54) bei turėti tinkamas gyvenimo sąlygas (2.50).

15 lentelė

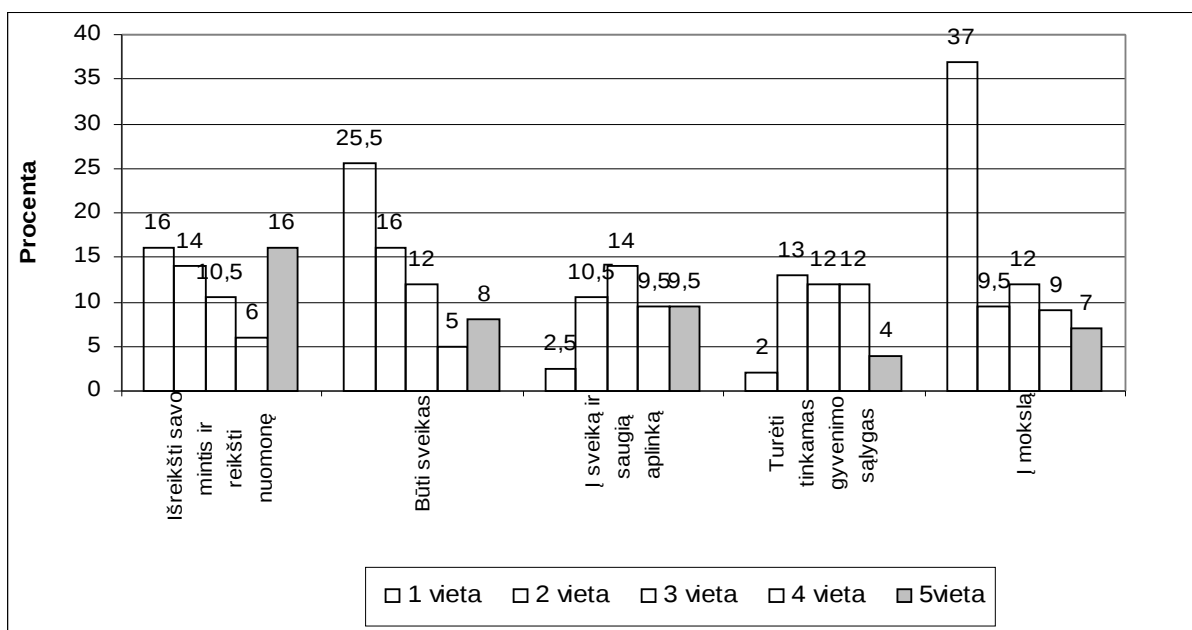
Kaimo mokinių reprezentacijos vaiko teisių svarbai (N=114)

Mokinio teisės	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę	114	0	3	2.14	0.76
2. Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje	114	0	3	1.78	0.76
3. Būti visapusiškai ugdomas	114	0	3	2.32	0.78
4. Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)	114	0	3	1.96	0.80
5. Būti sveikas	114	0	3	2.63	0.67
6. Į sveiką ir saugią aplinką	114	0	3	2.54	0.67
7. Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę	114	0	3	2.32	0.86
8. Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą	114	0	3	2.09	0.80
9. Gauti informaciją	114	0	3	2.38	0.71
10. Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas	114	0	3	2.50	0.73
11. Į valstybės paramą ir išlaikymą	114	0	3	1.85	1.02
12. Į mokslą	114	0	3	2.66	0.64
Iš viso:	114				

Dalyvavimas mokymo įstaigos veikloje – mažiausiai svarbi teisė (1.78) iš 12 pateiktų. Teisė į valstybės paramą, kaimo mokinių teigimu, taip pat nėra iš pačių svarbiausių teisių.

Kaip matyti iš 9 paveikslo duomenų, respondentai taip paskirstė teises tarp 1-5 vietų (1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų) (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis):

- teisė į mokslą;
- teisė būti sveikas;
- teisė išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę;

9 pav. Kaimo mokinių nuomonių apie teises pasiskirstymas pagal 1-5 vietas (N=114)

- teisė į sveiką ir saugią aplinką;
- teisė turėti tinkamas sąlygas.

Toliau išsiaiškinkime kaimo mokinių nuomonę apie pareigų svarbą. Pagal 16 lentelės duomenis, matyti, jog gerbti kitų žmonių nuosavybę – tai svarbiausia pareiga (2.46).

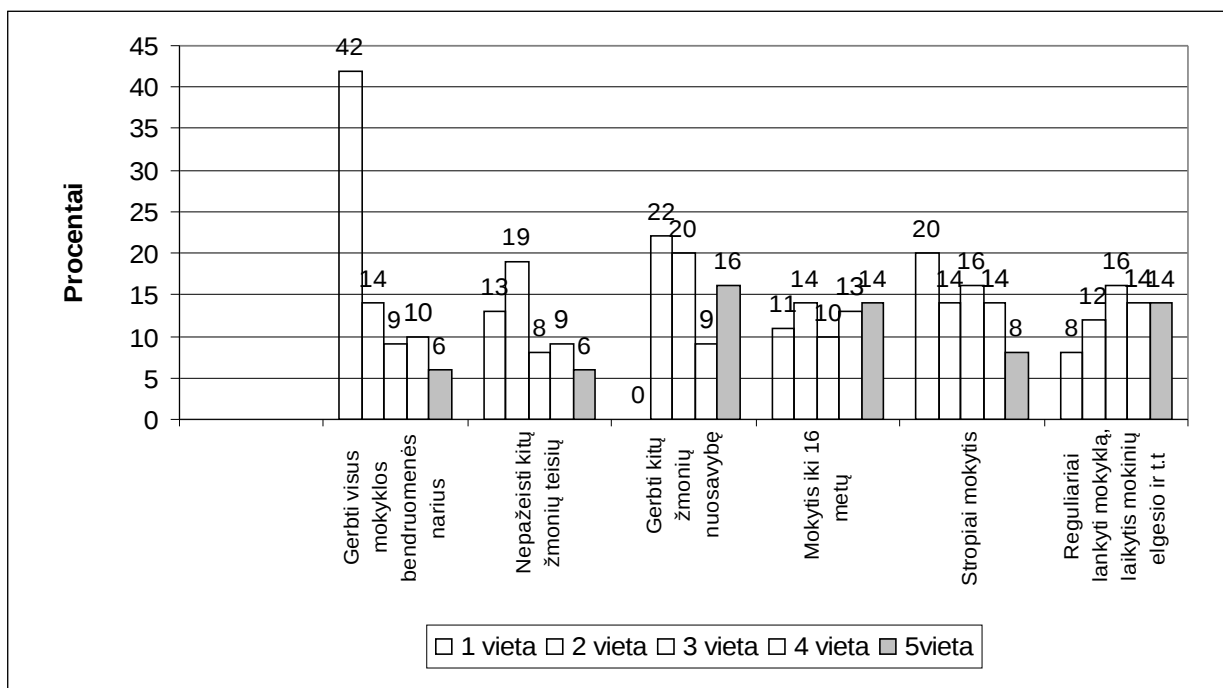
16 lentelė

Kaimo mokinių reprezentacijos vaiko pareigų svarbai (N=114)

Mokinio pareigos	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius	114	0	3	2.36	0.77
2. Nepažeisti kitų žmonių teisių	114	0	3	2.40	0.70
3. Gerbti kitų žmonių nuosavybę	114	1	3	2.46	0.65
4. Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras	114	1	3	2.39	0.68
5. Saugoti gamtą	114	1	3	2.25	0.68
6. Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų	114	0	3	2.14	0.76
7. Mokyti iki 16 metų	114	0	3	2.39	0.88
8. Stropiai mokyti	114	0	3	2.24	0.77
9. Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių	114	1	3	2.30	0.69
10. Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose	114	0	3	1.92	0.87
Iš viso:	114				

Jie taip pat prie labai svarbių pareigų nurodė, jog turi nepažeisti kitų žmonių teisių (2.40). Respondentai mano, jog reikšminga pareiga - gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras (2.39), mokytis iki 16 metų (2.39) bei gerbti visus mokyklos bendruomenės narius (2.36).

Mažiausiai reikšminga pareiga - dalyvavimas mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose (1.92)

10 pav. **Kaimo mokinių nuomonių apie pareigas pasiskirstymas pagal 1-5 vietas (N=114)**

Pagal pareigų paskirstymą tarp 1-5 vietų matyti iš 10 paveikslo, kad išsidėsto tokia tvarka (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis):

- gerbti visus mokyklos bendruomenės narius;
- stropiai mokytis;
- gerbti kitų žmonių nuosavybę;
- reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių;
- mokytis iki 16 metų.

Pažvelkime į kaimo mokinių reprezentacijas vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo mokykloje klausimu (17 lentelė).

Taigi, kaimo mokiniams geriausiai įgyvendinama galimybė būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi (2.64) bei sergant suteikiama reikalinga medicinos pagalba (2.61).

**Kaimo mokinių reprezentacijos vaiko teisių ir pareigų
įgyvendinimo mokykloje klausimu (N=114)**

Teisių ir pareigų įgyvendinimas mokykloje	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?	114	0	3	2.18	0.77
2. Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?	114	0	3	2.61	0.63
3. Ar suaugusieji išklauso, pataria?	114	0	3	2.18	0.78
4. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?	114	0	3	1.85	0.86
5. Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?	114	0	3	1.99	0.76
6. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?	114	0	3	1.88	0.84
7. Ar suaugusieji įsiklauso ir gerbia tavo nuomonę?	114	0	3	2.03	0.80
8. Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?	114	0	3	2.15	0.76
9. Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?	114	1	3	2.64	0.63
10. Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?	114	0	3	2.13	0.84
11. Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?	114	0	3	2.43	0.80
12. Ar kiti domisi tavo gabumais ir padeda juos ugdyti?	114	0	3	2.05	0.80
13. Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?	114	0	3	2.25	0.75
14. Ar turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?	114	0	3	2.23	0.79
15. Ar pažeidinėjamos tavo teisės mokykloje?	114	0	3	1.03	0.83
16. Ar laikaisi savo pareigų?	114	0	3	2.18	0.71
17. Ar suaugusieji primena tau tavo pareigas?	114	0	3	2.11	0.85
18. Ar pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų?	114	0	3	1.65	0.96
Iš viso:	114				

Vaikai nurodo, jog gana dažnai skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda (2.43). Pakankamai dažnai kaimo mokiniai sulaukia, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai (2.25).

Maždaug trečdalis kaimo mokinių jačiasi neapsaugoti emociškai ir nuo situacijų, kurios gali pakenkti fiziškai.

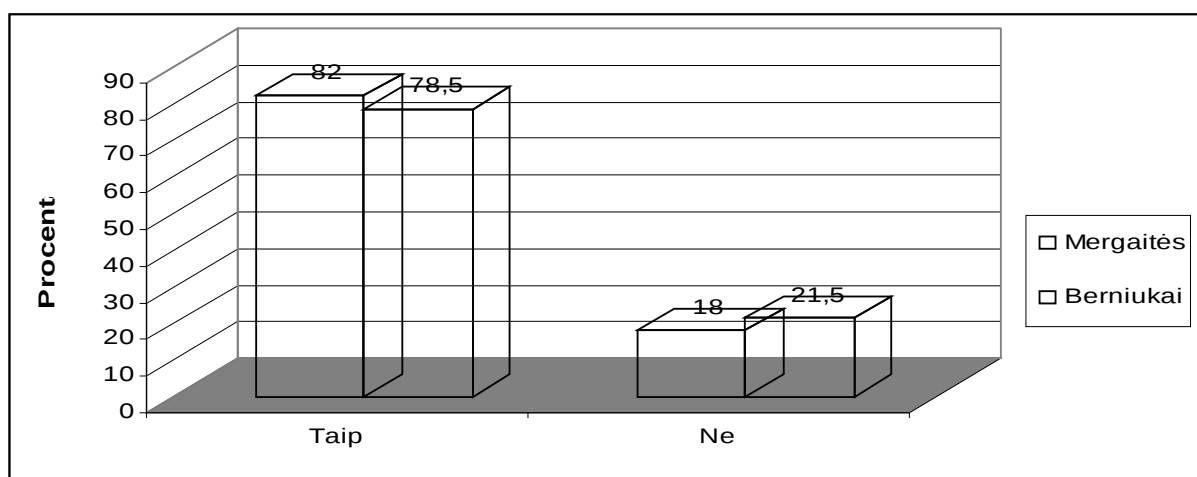
Beveik ketvirtadalis kaimo mokinių mano, kad jų teisės dažnai arba visada yra pžeidinėjamos mokykloje. Paklausus, ar laikosi mokiniai savo pareigų, tik 12 % atsakė – retai arba niekada. Respondentų (71%) teigimu, mokytojai jiems primena pareigas dažnai arba visada. Daugiau nei pusė respondentų (57%) pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų.

Vaikai nurodė, kad dažniausiai mokytojai (57%) ir tėvai (61,4%) jiems akcentuoja teises ir pareigas.

2.5. Miesto mokinių nuomonė apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje rezultatų analizė

Tyrimo dalyvavo 151 miesto mokinių: 95 mergaitės ir 56 berniukai.

Šių respondentų tarpe buvo beveik penktadalis, kurie nurodė, kad jų niekas nesupažindino su teisėmis ir pareigomis mokykloje.

11 pav. Miesto mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis mokykloje (N=152)

Miesto berniukų buvo šiek tiek daugiau (21,5%) nei mergaičių (18%), kurie atsakydami į klausimą, ar tave supažindino mokytojai su tavo teisėmis ir pareigomis mokykloje, pateikė neigiamą atsakymą.

18 lentelė

Miesto mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų kategorijas (N=151)

Pamokos ar kita veikla		Mokinių skaičius (N)	%
Pamokos	Klasės valandėlė	28	18.5
	Etika	10	6.6
	Pilietinis ugdymas	14	9.3
	Lietuvių klaba	14	9.3
	Matematika	5	3.3
	Geografija	1	0.7
	Žmogaus sauga	5	3.3
	Įvairios	37	24.5
	Neatsimena	8	5.3
	Nebuvo supažindinti	29	19.2
	Iš viso:	151	100.0

Mokiniai, kurie atsakė teigiamai į šį klausimą, toliau turėjo pateikti kokių pamokų metu jie buvo supažindinti. Iš 18 lentelės matyti, kad beveik ketvirtadalis respondentų nurodė, jog jie supažindinami per įvairias pamokas. Klasės valandėlė buvo išskirta 18,6% visų miesto mokinių. Pilietinio ugdymo ir lietuvių kalbos pamokų metu apie dešimtadalis respondentų susipažįsta su teisėmis ir pareigomis. Taip pat galima išskirti dar tokias pamokas: etika, matematika ir žmogaus sauga, kurios sudaro atitinkamai po 6,6%, 3,3% ir 3,3% miesto respondentų balsų.

19 lentelė

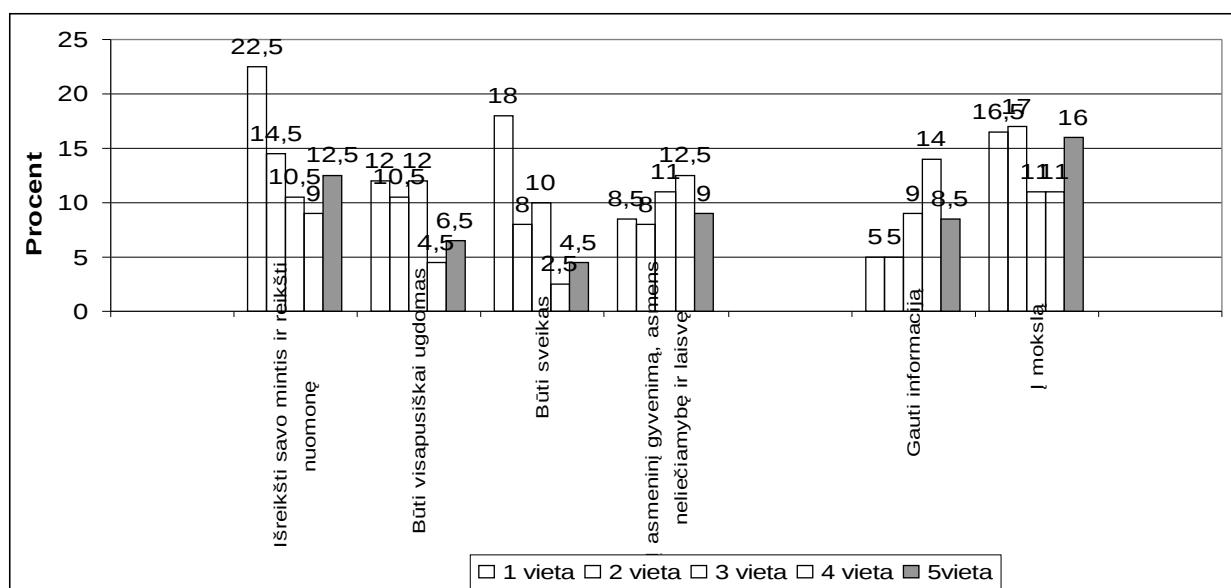
Miesto mokinių reprezentacijos vaiko teisių svarbai (N=151)

Mokinio teisės	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę	151	1	3	2.58	0.59
2. Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje	151	0	3	1.81	0.82
3. Būti visapusiškai ugdomas	151	0	3	2.57	0.65
4. Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)	151	0	3	2.36	0.75
5. Būti sveikas	151	0	3	2.71	0.58
6. Į sveiką ir saugią aplinką	151	0	3	2.64	0.65
7. Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę	151	0	3	2.56	0.68
8. Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą	151	0	3	2.33	0.72
9. Gauti informaciją	151	0	3	2.46	0.70
10. Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas	151	1	3	2.60	0.61
11. Į valstybės paramą ir išlaikymą	151	0	3	2.29	0.75
12. Į mokslą	151	1	3	2.69	0.59
Iš viso:	151				

Šie mokiniai nurodo, kad jiems svarbiausia sveikata (19 lentelė), t. y. teisė būti sveiku (2.71), paskui seka teisė į mokslą (2.69). Kaip teigiama Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1989) 27 straipsnyje, kiekvienas vaikas turi teisę į pragyvenimo lygį, reikalingą jo fiziniam, dvasiniam, protiniam, doroviniam ir socialiniam vysymuisi. Būtent tokias teises: į sveiką ir saugią aplinką (2.64), turėti tinkamas gyvenimo sąlygas (2.60) ir laiko kaip vienas svarbiausių teisių gyvenime.

Kaip ir kitų respondentų, taip ir miesto respondentų, dalyvavimas mokymo įstaigos veikloje – mažiausiai reikšmingas iš visų 12 teisių (1.81).

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1989) 12.1 straipsnyje nurodoma, jog vaikai turi teisę būti aktyviais dalyviais, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus. Keista, kad nei kaimo, nei miesto vaikai nerodo didelio noro dalyvauti kokioje nors veikloje, nes tik patys dalyvaudami gali padėti priimti svarbius sprendimus susijusius su jais pačiais.

12 pav. Miesto mokinių nuomonių apie teises pasiskirstymas pagal 1-5 vietas (N=151)

Galima išskirti 5 svarbiausias ir aktualiausias teises, kurios pasiskirstė tarp 1-5 vietų taip (12 paveikslas) (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis):

- teisė į mokslą;
- teisė išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę;
- teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę;
- teisė būti visapusiškai ugdomu;
- teisė būti sveiku.

Svarbiausių teisių pasiskirstymas tarp 1-5 vietų, leidžia teigti, kad miesto mokiniams svarbus ne tik akademinis dalyko mokymas(is), bet ir socialinių kompetencijų ugdymas(is).

20 lentelė

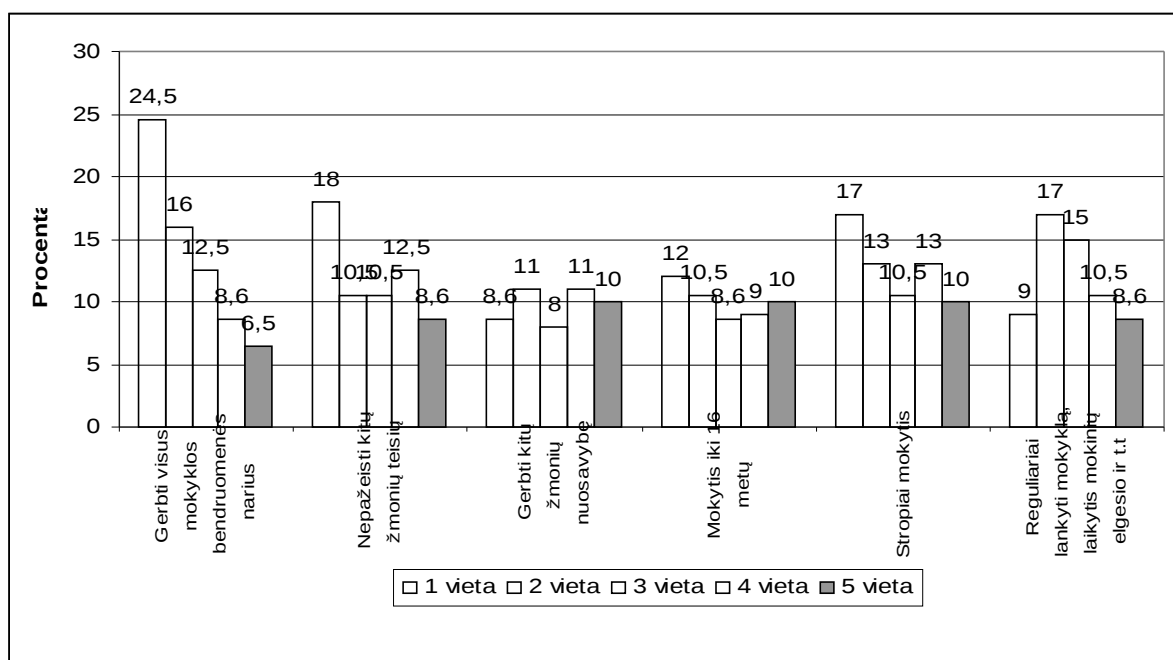
Miesto mokinių reprezentacijos vaiko pareigų svarbai (N=151)

Mokinio pareigos	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius	151	0	3	2.30	0.73
2. Nepažeisti kitų žmonių teisių	151	0	3	2.43	0.71
3. Gerbti kitų žmonių nuosavybę	151	0	3	2.46	0.64
4. Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras	151	0	3	2.27	0.80

5. Saugoti gamtą	151	0	3	2.30	0.74
6. Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų	151	0	3	2.15	0.80
7. Mokytis iki 16 metų	151	0	3	2.25	0.92
8. Stropiai mokytis	151	0	3	2.21	0.77
9. Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių	151	0	3	2.41	0.74
10. Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose	151	0	3	1.92	0.84
Iš viso:	151				

20 lentelės duomenimis, miesto mokiniai svarbiausiomis savo pareigomis laiko pagarbą kitų žmonių teisėms (2.46) bei jų nuosavybei (2.43). Taip pat vaikai mano, kad viena iš svarbių pareigų - reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių (2.41).

Kadangi miesto mokiniai dalyvavimą (dalyvauti mokymo įstaigos veikloje) laiko pačia nesvarbiausia teise, tai ir pareiga - dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose (1.84) – jiems atrodo pati nereikšmingiausia iš visų pateiktų.

13 pav. Miesto mokinių nuomonių apie pareigas pasiskirstymas pagal 1-5 vietas (N=151)

Pažvelkime, kaip miesto vaikai išrikiavo savo svarbiausias pareigas mokykloje pagal 1-5 vietų eiliškumą (13 paveikslas) (pastaba: skaičiuotas 1-5 vietų vidurkis).

Svarbiausios ir aktualiausios pareigos miesto mokinių nuomone:

- pareiga gerbti visus mokyklos bendruomenės narius;
- pareiga stropiai mokytis;
- pareiga reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių;
- nepažeisti kitų žmonių teisių;
- mokytis iki 16 metų.

Galima teigti, kad miesto mokiniai svarbiausiomis pareigomis laiko pagarbą kitiems žmonėms bei mokymąsi.

Dabar pažvelgsime į miesto mokinių reprezentacijas vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo mokykloje klausimu.

Pagal 21 lentelės duomenis matyti, kad geriausiai užtikrinama medicininė pagalba sergant bei galimybė būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi (po 2.56). Vaikai skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda (2.44), suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti (2.13).

21 lentelė

Miesto mokinių reprezentacijos vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo mokykloje klausimu (N=151)

Teisių ir pareigų įgyvendinimas mokykloje	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?	151	1	3	2.13	0.59
2. Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?	151	0	3	2.56	0.69
3. Ar suaugusieji išklauso, pataria?	151	0	3	2.19	0.72
4. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?	151	0	3	1.70	0.78
5. Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?	151	0	3	2.19	0.65
6. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?	151	0	3	2.01	0.76
7. Ar suaugusieji įsiklauso ir gerbia tavo nuomonę?	151	1	3	2.05	0.67
8. Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?	151	1	3	2.23	0.67
9. Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?	151	0	3	2.56	0.67
10. Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?	151	0	3	1.82	0.82

11. Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?	151	1	3	2.44	0.67
12. Ar kiti domisi tavo gabumais ir padeda juos ugdyti?	151	0	3	2.01	0.71
13. Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?	151	0	3	2.11	0.70
14. Ar turi ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?	151	0	3	2.09	0.81
15. Ar pažeidinėjamos tavo teisės mokykloje?	151	0	3	1.26	0.88
16. Ar laikaisi savo pareigų?	151	0	3	2.15	0.66
17. Ar suaugusieji primena tau tavo pareigas?	151	0	3	2.02	0.82
18. Ar pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų?	151	0	3	1.75	0.85
Iš viso:	151				

Prasčiausiai vertina tokių teisių įgyvendinimą mokykloje:

- teisė jaustis apsaugotam nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti jausmus (1.70);
- teisė sualaukti paaiškinamo, kodėl parašytas tam tikras pažymys (1.82);
- teisė jaustis apsaugotam nuo situacijų, kurios galėtų pakenkti fiziškai (2.01).

Dalis vaikų (29,1%) nurodė, jog dažnai ar net visada yra pažeidžiamos jų teisės mokykloje.

Paklausus mokinių, ar jie patys laikosi savo pareigų, didžioji dauguma (88,7%) atsakė dažnai arba visada. Tai galima sieti su dažnu suaugusiųjų priminimu apie pareigas. 74% miesto mokinių nurodė, jog dažnai arba visada suaugusieji primena pareigas.

Įdomu, kaip mokyklos bendruomenės nariai laikosi savo pareigų. 65% vaikų mano, kad jie pastebi dažnai ar net visada mokyklos bendruomenės narius neisilaikant savo pareigų.

Mokykla – viena iš institucijų, lemianti vaiko vystymąsį ir socializaciją. Teisių ir pareigų supratimas ir įsisavinimas yra svarbus elementas, ruošiant jaunimą gyvenimui demokratinėje visuomenėje.

Kyla klausimas, kaip mokiniai gali laikytis savo pareigų mokykloje, jei taip dažnai mato kitus žmones jų nesilaikant.

Daugiau nei pusė mokinių (58,9%) teigė, jog dažniausiai mokytojai jiems akcentuoja teises ir pareigas. O atsakydami į klausimą, ką tėvai, labiau akcentuoja teises ar pareigas, 53 % vaikų atsakė, jog teises ir pareigas.

Tokie mokinių atsakymai nusako mokytojų ir mokinių socialinių santykių nelygiavertiškumą. Negalima primesti jiems pareigų, jei nešnekama apie teises. Daug dėmesio derėtų skirti teisės ir pareigos ryšiui. Svarbu rūpintis, kad vaikas būtų ugdomas aplinkoje, kurioje vertinama kiekvieno asmens individualybė, gerbiamas jo orumas, pripažįstamos teisės.

2.6. Gautų rezultatų lyginamoji analizė

2.6.1. 6-7 ir 10-11 klasių mokinių apklausos rezultatų lyginamoji analizė

Išsiaiškinus mokinių (pagal amžiaus kriterijų bei geografinę padėtį) nuomonę apie jų teises ir pareigas mokykloje, galima palyginti 6-7 ir 10-11 klasių bei kaimo ir miesto mokinių nuomones.

Taigi, pirma pasižiūrėkime į skirtumus tarp skirtingų amžiaus grupių (6-7 ir 10-11klasių). Į klausimą, ar tave supažindino mokytojai su tavo teisėmis ir pareigomis mokykloje, tiek šeštokų-septintokų (88%), tiek dešimtokų-vienuoliktokų (86%) dauguma teigė, jog jie yra supažindinami su teisėmis ir pareigomis.

22 lentelė

6-7 ir 10-11 klasių mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų kategorijas (N=265)

Pamokos ar kita veikla		Klasė	
		6-7 (N=113)	10-11(N=152)
Pamokos	Klasės valandėlė	N 35	37
		% 31.0%	24.3%
	Pilietinis ugdymas	N 0	8
		% 0.0%	5.3%
	Etika	N 8	17
		% 7.1%	11.2%
	Lietuvių klaba	N 7	13
		% 6.2%	8.6%
	Matematika	N 2	4
		% 1.8%	2.6%
	Istorija	N 1	1
		% 0.9%	0.7%
	Geografija	N 1	1
		% 0.9%	0.7%
	Žmogaus sauga	N 3	2
	% 2.7%	1.3%	
Įvairios	N 34	42	
	% 30.1%	27.6%	
Neatsimena	N 9	6	
	% 8.0%	3.9%	
Nebuvo supažindinti	N 113	21	
	% 11.5%	13.8%	
Iš viso:	N 113	152	
	% 100.0%	100.0%	

Pažvelgus į pamokas, per kurias susipažįsta su teisėmis ir pareigomis (22 lentelė), galima teigti, kad tarp skirtingų klasių labai didelių skirtumų nėra.

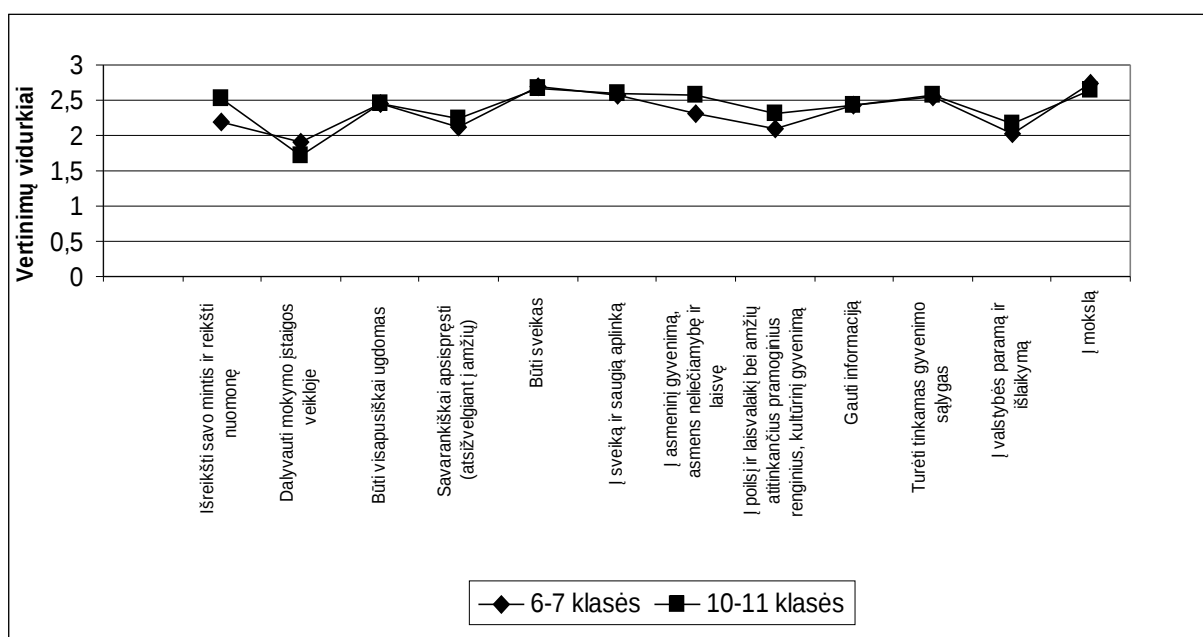
Šiek tiek daugiau 6-7 klasių mokinių (31%) nei 10-11 klasių (24,3%) supažindinami su teisėmis ir pareigomis per klasės valandėlę. Tai rodo, jog jaunesniųjų klasių auklėtojos atsakingiau žiūri į mokinių socializaciją, siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančios visuomenės gyvenime. Tačiau, negalima atmesti ir tokios prielaidos, kad kai kurie mokytojai vyresniųjų klasių mokinius, t. y. 10-11 klasių, jau laiko pakankamai subrendusiais, įgyjusių suaugusiųjų teises, atitinkamai ir pareigas. Kaip žinoma, kuo žmogus turi daugiau pareigų, tuo jis brandesnis.

Vyresniųjų klasių mokiniai dažniau supažindinami su teisėmis ir pareigomis per įvairias pamokas nei jaunesniųjų.

Pagal Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos mokymo planus septintokai jau turi vieną savaitinę pilietinio ugdymo pamoką, kurioje turėtų susipažinti su teisėmis ir pareigomis, tačiau nei vienas septintokas šios pamokos nenurodė.

Keletas 10-11 klasių mokinių (5,3%) nurodė pilietinio ugdymo pamoką. Dešimtos klasės Pilietinio ugdymo išsilavinimo standartuose (2004) yra išskiriama įstatymų sritis. Per šias pamokas, dešimtokams pažintiniai gebėjimai padeda suvokti įstatymų ir teisėsaugos institucijų paskirtį ir funkcionavimą pilietinėje visuomenėje, o praktiniai gebėjimai leidžia savo veiklą grįsti taisyklėmis ir įstatymais [38].

Dabar palyginsime šeštokų-septintokų ir dešimtokų-vienioliktokų nuomones apie teisių svarbą.

14 pav. 6-7 ir 10-11 klasių mokinių reprezentacijos vaiko teisių svarbai (N=265)

6-7 ir 10-11 klasių mokiniai daugiausia svarbos skiria tokioms vaiko teisėms, kaip teisė į mokslą, teisė būti sveiku bei sveiką ir saugią aplinką, turėti tinkamas gyvenimo sąlygas (14 paveikslas). Tačiau šeštokams-septintokams pati svarbiausia teisė – teisė į mokslą (2.73), o dešimtokams-vienuoliktokams – teisė būti sveiku (2.67).

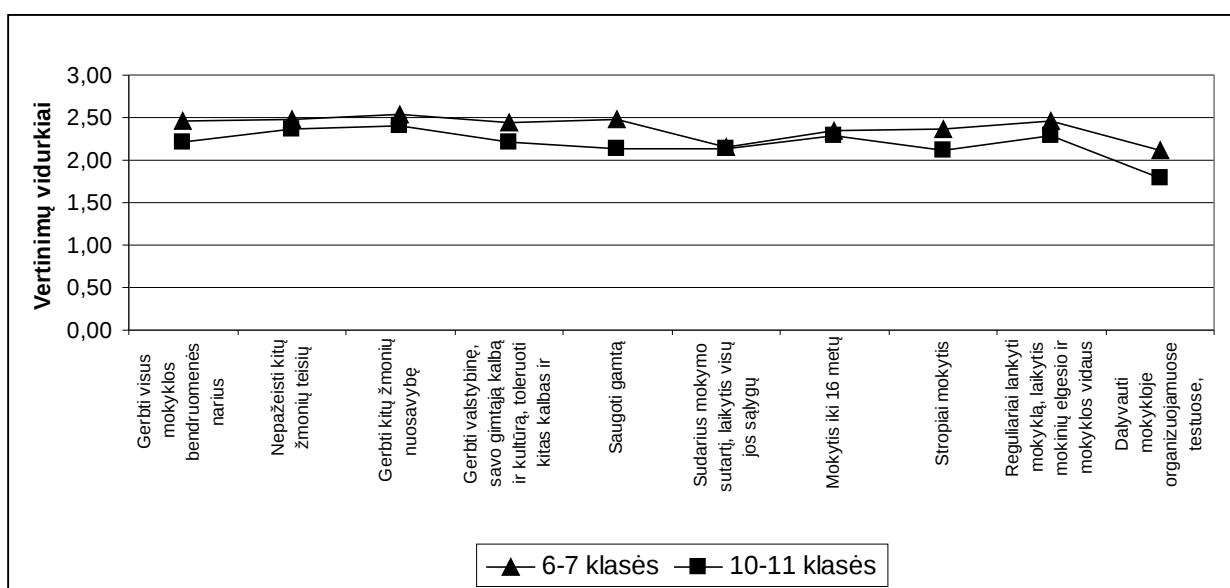
Vyresniojo amžiaus paaugliai didesnę svarbą skyrė teisėms, kurios susijusios su laisve (išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę; savarankiškai apsispręsti; į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę) ir dalyvavimu (į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą).

Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje – teisė, kuri šių respondentų nuomone, mažiausiai svarbi iš visų teisių. Tačiau jaunesnieji mokiniai šiai teisei skyrė daugiau reikšmės (1.91) nei vyresnieji (1.71).

Anot M. Barkauskaitės (2001), paauglystės amžius - krizių, sunkumų prieštaravimų, konfliktų, nerimo, saviraiškos, ieškojimų amžiaus tarpsnis. Intensyvėja gyvenimo pažinimo poreikis, formuojasi požiūris į vyraujančias tiesas, kitus žmones, pradeda reikštis aktyvumas, pilietiškumas, visuomeniškumas, stiprėja poreikis bendrauti su bendraamžiais, trokšta naujų žinių ir t. t. Nuo amžiaus priklauso socialinis vaiko aktyvumas, socialinio elgesio įgūdžiai ir daugelis jo elgesio ypatumų.

Taigi, galima teigti, kad kuo vyresni mokiniai, tuo labiau sureiškmina tokias teises, kurios leidžia įsitvirtinti tarp suaugusiųjų, būti pripažintam, įgyti suaugusiųjų teises.

Pažvelkime, kokie skirtumai tarp skirtingų klasių mokinių vertinimų pareigų svarbos klausimu (15 paveikslas). Respondentai svarbiausias pareigas laiko: gerbti kitų žmonių nuosavybę, nepažeisti kitų žmonių teisių.

15 pav. 6-7 ir 10-11 klasių mokinių reprezentacijos vaiko pareigų svarbai (N=265)

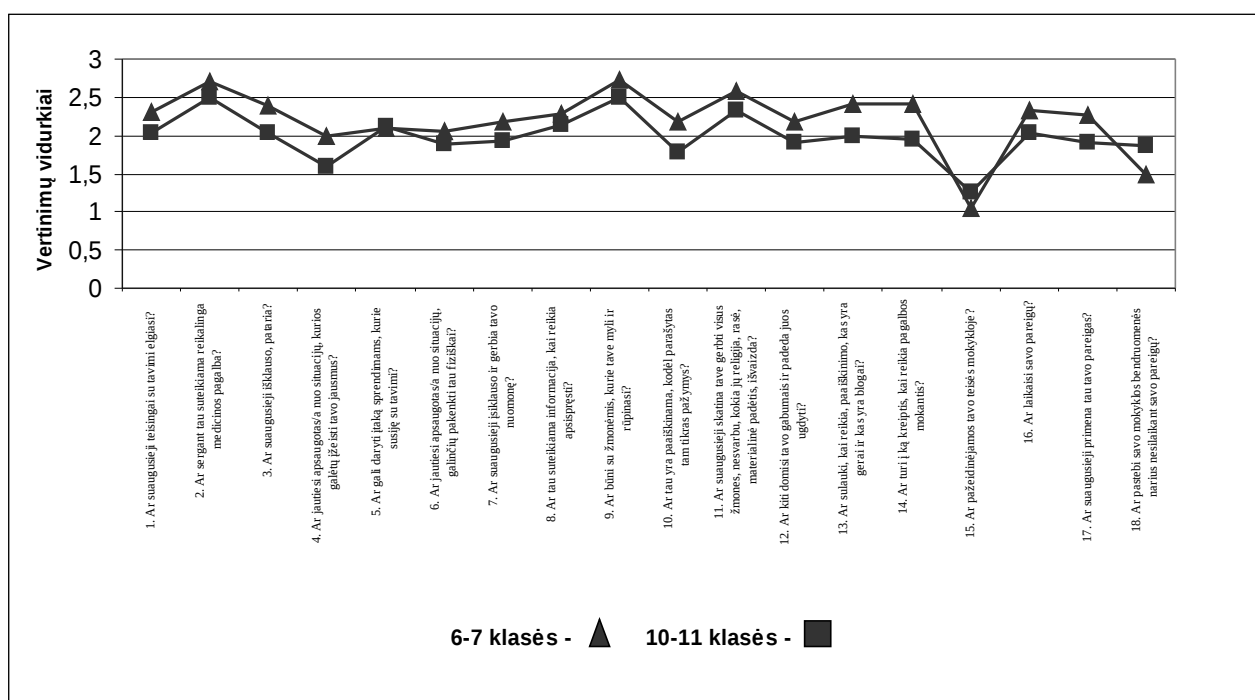
Jaunesniųjų klasių mokiniai visas pareigas įvertino kaip labiau svarbesnes nei vyresniųjų klasių mokiniai.

Didžiausias skirtumas tarp šių klasių – pareiga saugoti gamtą. Šeštų-septintų klasių mokiniai šią pareigą laiko svarbesne (2.48) nei dešimtų-vienuoliktų klasių mokiniai (2.13).

Respondentai mažiausiai svarbos teikia pareigai dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose. Tačiau jaunesnieji mokiniai (2.12) ją laiko svarbesne nei vyresnieji mokiniai (1.78).

Apibendrinant galima teigti, jog 6-7 klasių mokiniai atsakingiau vertina savo pareigas, todėl ir suteikia joms didesnės svarbos. 10-11 klasių mokiniai labiau akcentuoja savo teises nei pareigas.

Toliau verta palyginti abiejų respondentų grupių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą (16 paveikslas). Abiejuose grupėse geriausiai užtikrinama medicininė pagalba vaikui sergant ir galimybė būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi. Mokiniai skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda. Praktiškai visos teisės jaunesniųjų mokinių įvertintos kaip įgyvendinamos geriau nei vyresniųjų mokinių tarpe.

16 pav. 6-7 ir 10-11 klasių mokinių reprezentacijos vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo klausimu (N=265)

Respondentai nurodo, kad mokykloje trūksta saugumo. Pavyzdžiui, truputį daugiau nei trečdalis mokinių retai ar net niekada nesijaučia emociškai saugūs, 10-11 klasės mokinių grupėje net 44,7% mokinių, o jaunesniųjų – 24,5%. Tikėtina, jog vyresniųjų vaikų netenkina suaugusiųjų

bendravimo su jais būdas. Jie nori lygiaverčių santykių, nes šio amžiaus žmogus yra pakankamai subrendęs.

Taip pat respondentai jaučiasi nepakankami saugūs ir dėl situacijų, galinčių pakenkti fiziškai. Vėlgi, vyresnieji mokiniai (31%) tai patiria dažniau nei jaunesnieji (21%).

Galima pastebėti, kad jaunesnieji mokiniai daug geriau įvertina mokinių-suaugusiųjų santykius už vyresnius mokinius. 6-7 klasių mokiniai geriau vertina suaugusiųjų teisingą elgesį (2.31), taip pat jie išklauso, pataria (2.39), išiklauso ir gerbia nuomonę (2.18), suteikia informaciją, kai reikia apsispręsti (2.28), sulaukia, kai reikia paaiškinimo, kas yra blogai ir kas gerai ir turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis (po 2.42.). Tai laiduoja, šeštokų-septintokų didesnę pasitikėjimą mokytoju nei dešimtokų-vienuoliktokų, kuris gali padėti formuoti teigiamą mokymosi nuostatą. Ž. Jonynienės (2001) teigimu, mokykloje dirbančių suaugusiųjų vaidmuo vaiko socializacijai ypatingas. Jie vaikui yra „reikšmingi kiti“ (sekantys po tėvų) dėl įsipareigojimo vaiko asmenybės ugdymo aktui.

Labiausiai dvejose amžiaus grupėse skiriasi teisių kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis, sulaukti paaiškinimo, kas gerai ir kas blogai bei sulaukti paaiškinimo, kodėl parašytas tam tikras pažymys. Visos šios teisės geriau įgyvendinamos 6-7 klasėje nei 10-11 klasėje (2.42>1.95, 2.42>1.99, 2.18>1.79).

Pavyzdžiui, net penktadalis vyresniųjų vaikų retai arba niekada nesulaukia, kai reikia paaiškinimo, kas gerai ir kas blogai, kai tuo tarpu jaunesniųjų tik 5%. Kadangi Lietuvoje vyrauja stipri akademinė orientacija, todėl pažymys vaikui svarbus. Daugiau nei ketvirtadalis apklaustųjų mokinių (27,5%) teigė, kad jiems retai arba net niekada nepaaiškinama, kodėl parašytas vienoks ar kitoks pažymys, vyresniųjų mokinių grupėje net 37,5%.

Jaunesniųjų klasių mokiniai nurodo, kad jų teisės rečiau pažeidinėjamos nei vyresniųjų. Kaip buvo minėta, 6-7 klasių mokiniai visas pareigas laiko svarbesnes (reikšmingesnes), todėl ir laikosi jų dažniau už 10-11 klasių mokinius. Be to, jiems ir suaugusieji pareigas primena dažniau nei dešimtokams-vienuoliktokams.

Vyresnieji vaikai (66,5%) dažniau pastebi mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų nei jaunesnieji respondentai (54,5%).

Į klausimus, ką labiau akcentuoja mokytojai, teisės ar pareigas ir ką tėvai, kalbėdami apie gyvenimą mokykloje, abiem klausimais 6-7 klasių respondentų nuomonė buvo tokia pat. Daugiau nei pusė jaunesniųjų respondentų (57,5%) teigė, jog suaugusieji akcentuoja ir teisės, ir pareigas.

Tačiau 10-11 klasių respondentų nuomonė buvo kitokia. Daugiau nei pusė (58,6%) teigė, jog mokytojai dažniausiai akcentuoja pareigas, o tėvai - teisės ir pareigas (55,9 % respondentų).

2.6.2. Kaimo ir miesto mokinių apklausos rezultatų lyginamoji analizė

Toliau palyginkime skirtingose vietose (kaime ir mieste) besimokančių mokinių nuomones apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje.

Į klausimą, ar tave supažindino mokytojai su tavo teisėmis ir pareigomis mokykloje, beveik visi kaimo mokiniai (95,5%) teigė, jog yra supažindinami su teisėmis ir pareigomis. Miesto mokinių - beveik penktadalis, kurių tarpe nebuvo supažindinti su teisėmis ir pareigomis.

23 lentelė

Kaimo ir miesto mokinių supažindinimas su teisėmis ir pareigomis pagal pamokų kategorijas (N=265)

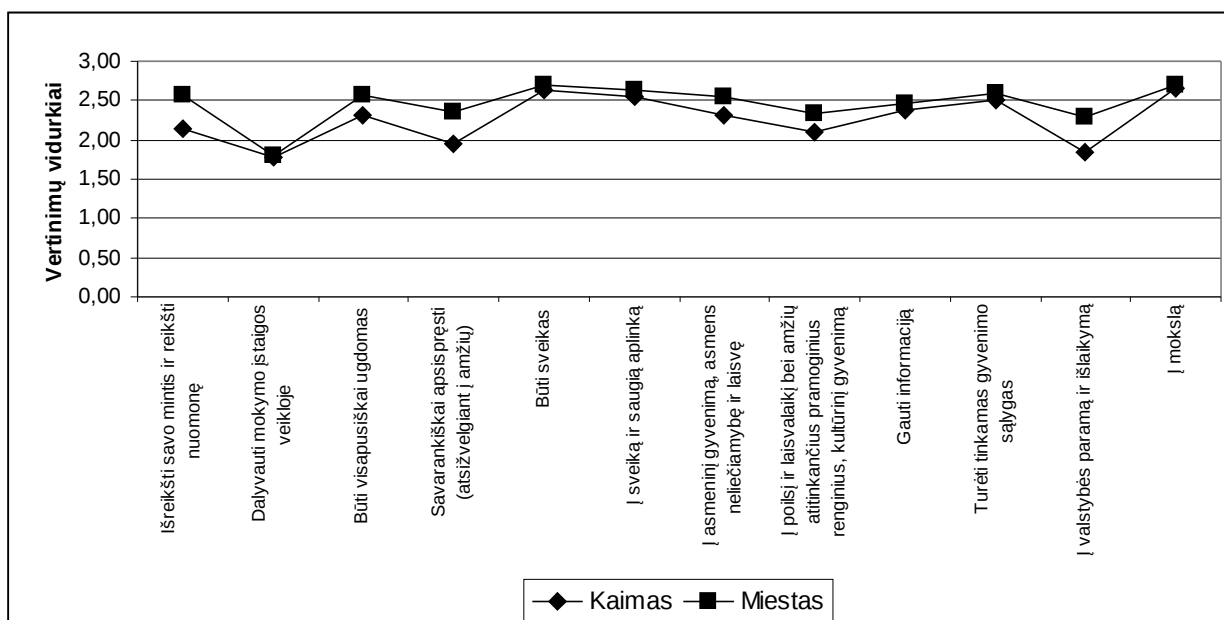
Pamokos ar kita veikla		Mokymosi vieta	
		Kaimas (N=114)	Miestas (N=151)
Pamokos	Klasės valandėlė	N 44 38.6%	N 28 18.5%
	Pilietinis ugdymas	N 3 2.6%	N 14 9.3%
	Etika	N 6 5.3%	N 10 6.6%
	Lietuvių klaba	N 6 5.3%	N 14 9.3%
	Matematika	N 1 0.9%	N 5 3.3%
	Istorija	N 2 1.8%	N 0 0.0%
	Geografija	N 1 0.9%	N 1 0.7%
	Žmogaus sauga	N 0 0.0%	N 5 3.3%
	Įvairios	N 39 34.2%	N 37 24.5%
	Neatsimena	N 7 6.1%	N 8 5.3%
	Nebuvo supažindinti	N 5 4.4%	N 29 19.2%
	Iš viso:	N 114 100.0%	N 151 100.0%

Pagal 23 lentelės duomenis, matyti, jog didesnė dalis miesto mokinių supažindinami įvairesnių pamokų metu nei kaimo mokiniai: pilietinis ugdymas, etika, lietuvių kalba, matematika. Kaimo mokių buvo išskirta istorijos pamoka, o miesto mokinių nebuvo. Tačiau miesto respondentai išskyrė žmogaus saugą, kurios kaimo respondentai nepažymėjo.

Ženkliai skiriasi kaimo mokinių (38,6%) supažindinimas su teisėmis ir pareigomis per klasės valandėlę, lyginant su miesto mokiniams (18,5%).

Lyginant kaimo ir miesto mokinių reprezentaciją vaiko teisių svarbai, iš 17 paveikslu duomenų matyti, kad visos teisės miesto mokinių įvertintos svarbesnėmis nei kaimo mokinių.

Visi respondentai daugiausia svarbos skiria tokioms vaiko teisėms, kaip teisė būti sveiku bei į sveiką ir saugią aplinką, teisė į mokslą, turėti tinkamas gyvenimo sąlygas. Kaimo mokiniams pati svarbiausia teisė – teisė į mokslą (2.66), o miesto mokiniams – teisė būti sveiku (2.71).

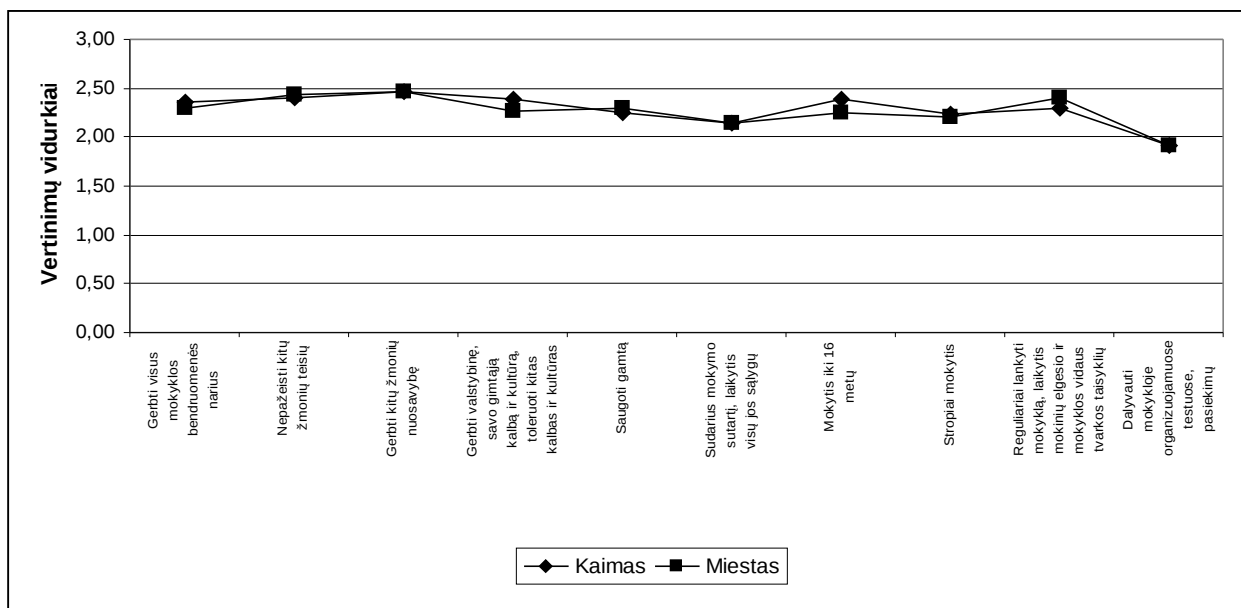
17 pav. Kaimo ir miesto mokinių reprezentacijos vaiko teisių svarbai (N=265)

Anot respondentų, mažiausiai svarbi teisė – dalyvauti mokymo įstaigos veikloje.

Labiausiai išsiskyrė nuomonės tarp tokių teisių: išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę, teisė į valstybės paramą ir išlaikymą, teisė savarankiškai apsispręsti. Šias teises labiau svarbesnėmis laiko miesto respondentai, lyginant su kaimo (2.58>2.14, 2.29>1.85, 2.36>1.96).

Palyginus mokinių nuomones apie jų pareigų svarbą didelių skirtumų nėra. Iš 18 paveikslu matyti, kad respondentai svarbiausias pareigas nurodo nepažeisti kitų žmonių teisių bei gerbti jų nuosavybę.

Mažiausiai svarbi pareiga - dalyvavimas mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose (po 1.92).

18 pav. Kaimo ir miesto mokinių reprezentacijos vaiko pareigų svarbai (N=265)

Didžiausi skirtumai tarp kaimo ir miesto mokinių – pareiga mokytis iki 16 metų ir reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių. Mokytis iki 16 metų – svarbesnė pareiga kaimo mokiniams ($2.39 > 2.25$), o reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių – miesto ($2.41 > 2.30$).

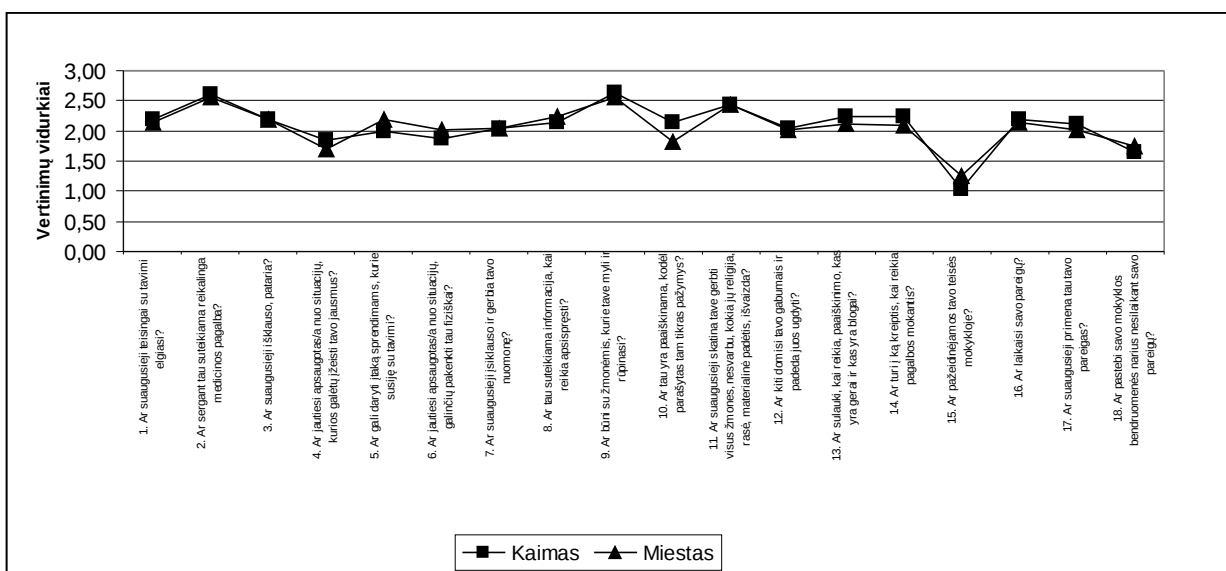
Įdomus faktas, jog miesto respondentai daugiau svarbos skiria gamtos saugojimui nei kaimo.

Galima teigti, kad geografinės padėties kriterijus (kaimas ir miestas) pareigų svarbai įtakos praktiškai neturi.

Kaimo ir miesto vaikai kaip geriausiai ir blogiausiai įgyvendinamas teises nurodė beveik tas pačias. Pagal 19 paveikslą duomenis geriausiai užtikrinama medicininė pagalba vaikui sergant bei būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi. Taip pat mokytojai skatina gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda.

Respondentai susiduria su situacijomis, kurios pažeidžia jausmus bei su tokiomis, kurios gali pakenkti fiziškai. Tačiau miesto mokiniai dažniau nesijaučia emociškai saugūs, o kaimo mokiniai nurodė, jog panašiai susiduria su abiejomis situacijomis. Taigi, 36,4% miesto mokinių nesijaučia emociškai saugūs, panašiai ir kaimo mokinių - 35%. Miesto mokiniai (23,2%) susiduria su situacijomis, kurios gali pakenkti fiziškai, rečiau nei kaimo (31, 5%).

Abiejų respondentų grupėse labiausiai skiriasi tokios teisės įgyvendinimas – teisė sužinoti, kodėl parašytas tam tikras pažymys. Vertinimo rezultatai yra svarbūs ir reikšmingi visiems švietimo sistemos dalyviams, o ypač mokiniui. Kaip teigiama Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1989) 12 straipsnis, vaikai turi teisę laisvai reikšti nuomonę, į kurią turi būti atsižvelgiama bet kurioje veikloje, susijusioje su vaiku. Todėl neišimtis ir mokiniui sužinoti savo vertinimą. Kaimo mokiniai dažniau sulaukia paaiškinimo, kodėl gavo tam tikrą pažymį (2.13), kas gerai ir kas blogai (2.25) bei dažniau turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis (2.23)

19 pav. Kaimo ir miesto mokinių reprezentacijos vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimo klausimu (N=265)

negu miesto mokiniai (1.82, 2.11, 2.09). Tačiau miesto vaikai (2.19) turi daugiau galimybių daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, nei kaimo (1.99).

Galima teigti, kad kaimo mokiniai palaiko glaudesnę ryšį su mokytojais, todėl ir dažniau gauna grįžtamąjį ryšį. Pedagoginėje veikloje labai svarbu, kad tarp mokinio ir mokytojo būtų glaudus ryšys: pasitikėjimas vienas kitu, abipusė pagarba, nuoširdumas, atjauta. Geras pedagogas yra tas, kuris sugeba sukurti darnius, humaniškus ir partneriškus santykius su savo mokiniais, abipusiu pasitikėjimu grindžiamą klasės bendruomenės teigiamą psichologinį klimatą, palaikyti darbingą pamokos atmosferą.

Kaimo respondentai (1.03) nurodo, kad jų teisės pažeidinėjamos rečiau nei miesto respondentų (1.26). Mokinių nuomone, jie dažnai laikosi savo pareigų, kadangi suaugusieji dažnai primena.

Miesto mokiniai (1.75) truputį dažniau pastebi mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų nei kaimo mokiniai (1.65).

Atsakydami į klausimus, ką labiau akcentuoja mokytojai ir tėvai - teises ar pareigas, kaimo respondentai nurodė, kad dažniausiai ir mokytojai (57%), ir tėvai (61,4%) jiems

akcentuoja teises ir pareigas. Miesto respondentų nuomone, mokytojai (58,9%) dažniau akcentuoja pareigas, o tėvai (53%) – teises ir pareigas.

2.6.3. Mokinių samprotavimai apie mokytojų ir tėvų akcentuojamas teises ir pareigas

Mokinių buvo paprašyta pateikti pavyzdžių, kokias teises ir pareigas akcentuoja mokytojai ir tėvai. Kaip žinoma, žmogus, turintis tam tikras teises, adekvačiai joms turi tam tikras pareigas. Tačiau akivaizdžiai matyti, jog suaugusieji nuvertina vaiką, ypač mokytojai, kurie primeta praktiškai tik pareigas. Taigi, mokinių mintys pateiktos 24-25 lentelėse.

24 lentelė

Mokinių samprotavimai apie mokytojų akcentuojamas teises ir pareigas (N=265)

Mokytojų akcentuojamos teisės ir pareigos	
Teisės	Pareigos
<ul style="list-style-type: none"> • teisė į mokslą (62, 75, 158). 	<ul style="list-style-type: none"> • turi mokytis (3, 13, 32, 66, 69, 72, 75, 77, 79, 188, 229, 235, 257); • stropiai mokytis (10, 27, 58, 249); • gerai elgtis mokykloje (14); • stengtis mokytis (26, 66); • lankyti mokyklą (26, 56, 257); • daryti namų darbus (27, 56, 79, 102, 224, 249); • turi elgtis pagal mokyklos nustatytas pareigas mokiniams (28); • klausyti mokytojų (36); • gerai mokytis (37, 62, 151, 152); • gauti gerus pažymius (37); • būti drausmingiems (42, 189); • daryti namų darbus, už namų darbų nedarymą iš kart rašo du (48); • daryti namų darbus, nepasitikslinant, ar žmogus turi laisvo laiko (54); • reguliariai lankyti mokyklą (54); • nepažeisti kitų žmonių teisių (54); • pagarba kitiems mokiniams (58); • laikytis mokyklos taisyklių (62); • gerbti bendruomenės narius (65); • lankyti pamokas (72); • netrukdyti pamokos (77); • netriukšmauti (77); • tinkamai elgtis (151); • būti geras (152); • nelaužyti mokyklos turto (162); • gerbti kitus (188); • nebegioti mokykloje (246);

- gerbti mokytojus (257).

Pastaba: mokinių pateikti pavyzdžiai netaisyti

Vaikų išdėstytos mintys (24 lentelė) išreiškia kelias pagrindines idėjas. Mokytojai nenori pripažinti mokinių teisių. Vaikų manymu, mokytojai labai dažnai akcentuoja tokias pareigas:

- mokytis (iki 16 metų);
- stropiai mokytis;
- reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių;
- gerbti mokytojus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų.

Taigi, kaip matyti pagal mokinių pasisakymus, mokykloje dar išlieka mokinių ir mokytojų santykių nelygiateisiškumas, mokytojas visada yra „aukščiau“ už mokinį.

Pažiūrėkime, kaip vaikams atrodo, kuo skiriasi mokytojų ir tėvų nuomonė teisių ir pareigų klausimu.

25 lentelė

Mokinių samprotavimai apie tėvų akcentuojamas teises ir pareigas (N=265)

Tėvų akcentuojamos teisės ir pareigos	
Teisės	Pareigos
<ul style="list-style-type: none"> • teisė reikšti nuomonę (10, 58); • teisė klausti mokytojo (29); • teisė laisvai reikšti savo nuomonę (56); • teisė į poilsį ir laisvalaikį (58); • teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, kurias mes tėvai tau suteikiame (62); • teisė į mokslą (77); • teisė lankyti būrelius (249). 	<ul style="list-style-type: none"> • klausyti mokytojų (113, 159, 160); • būti drausmingu (14, 189); • nelakstyti koridoriais (22); • reikia eiti į mokyklą (27); • reikia mokytis (27); • pareiga yra mokytis (28, 57); • atlikti namų darbus (29, 249); • gerai mokytis (32, 36, 62, 152, 160); <p>gerai mokytis, tėvai visada klausia pažymių (34);</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokytis (53, 64, 79, 99, 172, 177, 178, 184, 188, 191, 193, 259); • gerbti aplinkinius (53); • stropiai mokytis (54, 158); • lankyti mokyklą (56); • gerai ir stropiai mokytis (58); • gerbti bendraklasius (58); • stengtis mokykloje (61); • gerbti mokyklos bendruomenės narius (62); • nepraleidinėti pamokų (64); • stengtis (65); • lankyti pamokas (72); • gerbti kitus žmones, neisšskiriant žmonių rasės,

	materialinės padeties, išvaizdos (79); <ul style="list-style-type: none"> • nesimušti (152, 154, 246); • gerbti mokyklos narius (259).
--	--

Pastaba: mokinių pateikti pavyzdžiai netaisyti

Pagal mokinių pateiktus pavyzdžius apie tėvų akcentuojamas teises ir pareigas (25 lentelė), tikėtina, jog tėvai sureikšmina tokias vaikų teises:

- išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę;
- į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą;
- turėti tinkamas gyvenimo sąlygas;
- į mokslą.

Kaip matyti, tėvams svarbu, jog vaikus suptų aplinka grįsta, demokratijos principais (galimybės ir aktyvumas, minties ir žodžio laisvė).

Mokiniai nurodė, jog tėvai akcentuoja tas pačias pagrindines pareigas kaip ir mokytojai:

- mokytis (iki 16 metų);
- stropiai mokytis;
- reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių;
- gerbti mokytojus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų.

Apibendrinant vaikų išsakytas mintis, galima teigti, kad mokytojai ir tėvai per mažai įsigilinę į teises ir pareigos ryšį. Tai atspindi Lietuvoje vyraujanti stipri akademinė orientacija į dalykų mokymąsi, o ne į vaiko socialinių kompetencijų ugdymą remiantis demokratijos principais. Anot J. Vyšniauskytės-Rimkienės (2006), ugdytojo veikla šiuo atveju yra svarbiausias veiksnys, nukreipiantis vaiką tikslingam pažinimui. Socialinei kompetencijai ugdyti svarią reikšmę turi ir ugdytojo asmenybė, nes ugdytiniai yra linkę modeliuoti autoritetų socialinį elgesį (Vyšniauskytė-Rimkienė, 2006, p. 143).

Mokinių buvo paprašyta pateikti klausimų, kurių nebuvo anketoje, tačiau būtų svarbūs diskutuojant apie mokinių teises ir pareigas mokykloje.

Taigi, vaikų nuomone, trūko tokių klausimų:

- apie smurtą, patyčias;
- mokytojų ir mokinių santykiai;
- popamokinė veikla.

Dauguma mokinių akcentavo mokinių ir mokytojų nelygiateisius santykius. Pavyzdžiui, teigė: „... yra nusistovėjusi tvarka, kad mokytojas visada 100% yra teišus; juk jis irgi gali klysti“,

„... galėtų būti mažiau pareigų ir reikalavimų iš mokytojų“, „... mokytojai nekreipia dėmesio į mokinių nuomonę ir pasirinkimus“.

Vaikai mano, kad buvo galima paklausti dar ir tokių klausimų: „Kokią bausmę skirtum mokytojui, kuris neteisingai elgiasi su mokiniu?“, „Kokie santykiai tarp mokinių ir mokytojų?“, „Kokių pareigų reikalauja kiekvienas mokytojas?“, „Ar mokytojai teisingai atlieka savo darbą?“.

2.6.4. Lietuvos ir Švedijos mokinių nuomonių apie vaiko teises ir jų įgyvendinimą mokykloje lyginamoji analizė

Ž. Jonynienė 2005 metais parengė pranešimą „Vaikų požiūris į vaiko teises ir jų įgyvendinimą“. Tyrimo tikslas buvo tiriant Lietuvos ir užsienio moksleivių, suaugusiųjų bei globos namų auklėtinių ir nuteistųjų nepilnamečių požiūrius į vaiko teises, atskleisti vaikų teisių įgyvendinimui prieštaraujančias psichologines ir socialines realijas. Siekiant išsiaiškinti Lietuvos vaikų požiūrį į vaiko teises, teisių įgyvendinimą, 1994-2004 metais vykdytas kompleksinis empirinis tyrimas. Apklausos vykdytos 1995, 1998 metais Lietuvoje ir 1998 metais Švedijoje.

Taigi, palyginsime atlikto tyrimo „Mokinių (6-7 ir 10-11 klasių) nuomonė apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje“ gautus rezultatus su Švedijos mokinių požiūriu į vaiko teises. „Mokinių (6-7 ir 10-11 klasių) nuomonė apie vaiko teisių ir pareigų raišką mokykloje“ tyrimo apklausoje mokiniams buvo pateiktos kitokios teisės nei „Vaikų požiūris į vaiko teises ir jų įgyvendinimą“ tyrime, todėl negalima adekvačiai lyginti tyrimų rezultatų. Tačiau pažvelkime, ar labai skiriasi skirtingų šalių respondentų nuomonės apie teisių svarbumą.

26 lentelė

Lietuvos mokinių nuomonė apie vaiko teises mokykloje pagal svarbumo kategorijas (N=265)

Mokinio teisės	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę	265	0	3	2.39	0.70
2. Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje	265	0	3	1.80	0.80
3. Būti visapusiškai ugdomas	265	0	3	2.46	0.72
4. Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)	265	0	3	2.19	0.80
5. Būti sveikas	265	0	3	2.68	0.62
6. Į sveiką ir saugią aplinką	265	0	3	2.59	0.66
7. Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę	265	0	3	2.46	0.77
8. Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą	265	0	3	2.23	0.76
9. Gauti informaciją	265	0	3	2.43	0.70
10. Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas	265	0	3	2.56	0.67
11. Į valstybės paramą ir išlaikymą	265	0	3	2.10	0.90
12. Į mokslą	265	0	3	2.68	0.61
Iš viso:	265				

Taigi, kaip matyti iš 26 lentelės, Lietuvos mokiniams svarbiausios teisės: teisė į mokslą ir teisė būti sveiku. Šiek tiek mažiau svarbios: teisė į sveiką ir saugią aplinką ir teisė turėti tinkamas gyvenimo sąlygas.

Pagal Ž. Jonynienės (2005) atliktą tyrimą, Švedijoje buvo išskirtos pagal eiliškumą tokios svarbiausios mokinių teisės: medicininė pagalba, būti su mylimais žmonėmis, fizinis saugumas, teisė būti su pasirinktais draugais, įtakoti sprendimus. Nors teisės buvo pateiktos neidentiškos, tačiau matyti, kad Švedijos vaikams yra svarbi ne tik gyvenimo kokybė fizine prasme (medicininė pagalba, fizinis saugumas), bet ir tarpusavio santykiai (būti su mylimais žmonėmis, teisė būti su pasirinktais draugais), dalyvavimo teisė, nuomonių išraiškos laisvė (įtaka sprendimams).

Galima teigti, Lietuvos vaikams svarbiausia, jog būtų tinkamai aprūpinti (teisė būti sveiku, teisė į sveiką ir saugią aplinką, teisė turėti tinkamas gyvenimo sąlygas) bei išsilavinę. Kitaip tariant, Lietuvos vaikams svarbiausi tokie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1989) straipsniai: 24 straipsnis, kuris teigia, jog vaikas turi teisę į kuo geresnę sveikatą ir jos apsaugą, 27 straipsnis – kiekvienas vaikas turi teisę į pragyvenimo lygį, reikalingą jo/jos fiziniam, dvasiniam, protiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi ir 28 straipsnis - kiekvienas vaikas turi teisę į švietimą ir valstybės pareiga – pasirūpinti, kad pradinis mokymas būtų privalomas ir nemokamas, kad vaikui būtų prieinamos įvairios vidurinio mokymo formos, aukštąjį išsilavinimą vaikas galėtų įgyti pagal gabumų lygį.

Lietuvos mokiniai teikia mažiau svarbos tokioms teisėms, kurios susijusios su jų pačių dalyvavimu, įtaka sprendimams, lyginant su Švedijos mokiniais.

Pasižiūrėkime ir palyginkime, kaip Lietuvoje (27 lentelė) ir Švedijoje įgyvendinamos mokinių teisės mokykloje.

27 lentelė

Lietuvos mokinių reprezentacijos vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje klausimu (N=265)

Teisių įgyvendinimas mokykloje	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Aritmetinis vidurkis	Standartinis nuokrypis
1. Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?	265	0	3	2.15	0.67
2. Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?	265	0	3	2.58	0.66
3. Ar suaugusieji išklauso, pataria?	265	0	3	2.18	0.74
4. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?	265	0	3	1.77	0.82
5. Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?	265	0	3	2.10	0.70

6. Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?	265	0	3	1.95	0.80
7. Ar suaugusieji įsiklauso ir gerbia tavo nuomonę?	265	0	3	2.04	0.73
8. Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?	265	0	3	2.19	0.70
9. Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?	265	0	3	2.60	0.65
10. Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?	265	0	3	1.95	0.84
11. Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?	265	0	3	2.43	0.73
12. Ar kiti domisi tavo gabumais ir padeda juos ugdyti?	265	0	3	2.03	0.75
13. Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?	265	0	3	2.17	0.72
14. Ar turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?	265	0	3	2.15	0.80

Abiejų šalių mokyklose geriausiai užtikrinama medicininė pagalba vaikui sergant. Jie skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda.

Labiausiai skiriasi tokių teisių įgyvendinimas: būti apsaugotiems nuo situacijų, kurios gali įžeisti jausmus bei situacijų, kurios gali pakenkti fiziškai. Lietuvos mokiniai jaučiasi mažiau apsaugoti nei Švedijos mokiniai. Pavyzdžiui, Lietuvos mokykloje 35,8% mokinių retai arba niekada nesijaučia emociškai saugūs, Švedijoje yra vos 14 % tokių mokinių. Truputį daugiau nei ketvirtadalis (26,7%) Lietuvos mokinių jaučiasi nepakankamai saugūs ir dėl situacijų, galinčių pakenkti fiziškai. Vyrenieji mokiniai jaučiasi mažiau apsaugoti abiem atvejais nei jaunesnieji.

Kaip teigia Ž. Jonynienė, M. Teresevičienė (2003), tokią situaciją galima paaiškinti daugeliu priežasčių, tarp jų žmogaus ekologinėmis problemomis, susijusiomis su tokiais negatyviais reiškiniais: rūkymu, alkoholizmu, narkomanija, prostitucija, paauglių nusikalstamumu. Labai svarbu ir kokia mokykla, klasė, kurioje kuriama palanki mokymosi aplinka, mokiniai mokosi mokytis ir palankiai vertinti mokymąsi. Kaip grindžia neurologinių tyrimų rezultatai, stresas, įtempta ir bauginama klasės aplinka labai kenkia mokymuisi (Jonynienė, Teresevičienė, 2003, p. 69).

Lietuvos vaikams labiau trūksta paaiškinimo kas gerai, kas blogai, kodėl vertinami vienokiu ar kitokiu pažymiu. Tikėtina, kad Lietuvoje mokytojai primeta savo valią ir nuomonę mokiniams. Kaip teigia, Ž. Jonynienė (2001), egzistuoja ir socialinė/psichologinė nelygybė –

mokytojai viską nusprendžia ir turi teisę spręsti apie mokinį, vertinti jį ir tuo būdu įtakoti vaiko ateitį.

Švedijos mokiniai labiausiai stokoja daryti įtaką sprendimams, kurie siejasi su pačiais mokiniais. Vienas pagrindinių Vaiko teisių konvencijos principų skelbia, jog vaikai turi teisę būti aktyviais dalyviais, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus. Tačiau ir tokioje demokratinėje šalyje kaip Švedija nepakankamai išsiklausoma į vaikų nuomonę, jų pageidavimus.

Lietuvos vaikai labiausiai stokoja – emocinio, fizinio saugumo. Abiejose šalyse prasčiausiai įgyvendinamos tokios teisės: pagarba vaiko nuomonei, jausmų saugumas.

Galima teigti, kad Švedijoje vaikų teisės įgyvendinamos geriau nei Lietuvoje. Švedijos mokiniai labiau siekia tenkinti saviaktualizacijos socialinėje aplinkoje poreikį, kai tuo tarpu Lietuvos mokiniai apsiriboja saugumo poreikiais.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino darbo pradžioje keltą hipotezę, kad mokiniai labiau akcentuoja savo teises nei pareigas mokykloje.

Iš dalies hipotezė patvirtino ištyrus 6-7 ir 10-11 klasių mokinių bei miesto ir kaimo mokinių atsakingumą vertinant teises ir pareigas. Paaiškėjo, jog:

- 10-11 klasių mokiniai atsakingiau vertina teises, o 6-7 klasių mokiniai – pareigas;
- miesto vaikai atsakingiau vertina teises nei kaimo vaikai, o pareigų vertinimui geografinė padėtis įtakos neturėjo.

2. Išanalizavus pedagoginę, psichologinę, vadybinę literatūrą bei teisinius ir švietimo dokumentus, reglamentuojančius vaiko teises ir pareigas, pastebėta, jog vaiko teisių sritis gana išplėtota. Tačiau vaiko pareigų srityje nepakankamai mokslinės literatūros, o teisiniuose ir švietimo dokumentuose, kurie reglamentuoja vaiko teises ir pareigas pastebėtas didelis atotrūkis tarp teisių ir pareigų santykio.

3. Tyrimas atskleidė, kad 6-7 ir 10-11 klasių mokiniams svarbiausios teisės mokykloje: teisė į mokslą, teisė būti sveiku, teisė į sveiką ir saugią aplinką, turėti tinkamas gyvenimo sąlygas. 6-7 klasių mokiniams svarbiausia teisė – teisė į mokslą, o 10-11 klasių mokiniams – teisė būti sveiku. Vyresniojo amžiaus paaugliai didesnę svarbą skyrė teisėms, kurios susijusios su laisve: išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę, savarankiškai apsispręsti, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę.

Kaip pačias svarbiausias pareigas įvardijo: gerbti kitų žmonių nuosavybę, nepažeisti kitų žmonių teisių. Jaunesnieji mokiniai visas pareigas įvertino kaip labiau svarbesnes nei vyresnieji.

4. Tyrimo rezultatai parodė, kad mokiniai galvoja, jog geriausiai užtikrinama medicininė pagalba vaikui sergant ir galimybė būti su žmonėmis, kurie juos myli ir rūpinasi. Jie skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda. Praktiškai visos teisės jaunesniųjų mokinių įvertintos kaip įgyvendinamos geriau nei vyresniųjų mokinių.

Mokiniams mokykloje labiausiai trūksta emocinio ir fizinio saugumo. 10-11 klasių mokiniai su šiomis situacijomis susiduria dažniau nei 6-7 klasių mokiniai.

5. Tyrimas atskleidė, kad jaunesnieji mokiniai daug geriau įvertina mokinių-suaugusiųjų santykius už vyresniuosius mokinius. 6-7 klasių mokiniai dažniau sulaukia paaiškinimo, kas gerai ir kas blogai bei kodėl parašytas tam tikras pažymys nei 10-11 klasių mokiniai.

6. Tyrimas parodė, kad kaimo ir miesto mokiniams svarbiausios tokios vaiko teisės, kaip teisė į mokslą, teisė būti sveiku, teisė į sveiką ir saugią aplinką, turėti tinkamas gyvenimo sąlygas. Kaimo mokiniams svarbiausia teisė – teisė į mokslą, o miesto mokiniams – teisė būti

sveiku. Labiausiai išsiskyrė nuomonės tarp tokių teisių: išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę, teisė į valstybės paramą ir išlaikymą, teisė savarankiškai apsispręsti. Šias teises svarbesnėmis įvardijo miesto respondentai.

7. Palyginus kaimo ir miesto mokinių nuomones apie jų pareigų svarbą, didelių skirtumų nėra. Kaimo ir miesto respondentai svarbiausiomis pareigomis įvardijo: nepažeisti kitų žmonių teisių bei gerbti jų nuosavybę.

8. Tyrimas atskleidė, jog kaimo ir miesto vaikams geriausiai užtikrinama medicininė pagalba vaikui sergant ir galimybė būti su žmonėmis, kurie juos myli ir rūpinasi. Jie skatinami gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda. Kaimo ir miesto mokiniai teisių įgyvendinimą įvertino panašiai.

Miesto vaikai dažniau jaučiasi emociškai nesaugūs, o kaimo vaikai dažniau susiduria su situacijomis, kurios gali pakenkti fiziškai.

9. Tyrimas parodė, jog kaimo mokiniai palaiko glaudesnę ryšį su mokytojais, t. y. dažniau sulaukia paaiškinimo, kodėl gavo tam tikrą pažymį, kas gerai ir kas blogai bei dažnai turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis.

10. Lyginant dviejų demokratinių šalių Lietuvos ir Švedijos mokinių nuomones apie vaikų teisių svarbą ir jų įgyvendinimą, tyrimo rezultatai rodo, jog Švedijoje vaikų teisės įgyvendinamos geriau nei Lietuvoje. Jie labiau siekia tenkinti saviaktualizacijos socialinėje aplinkoje poreikį, kai tuo tarpu Lietuvos mokiniai apsiriboja saugumo poreikiais. Lietuvos vaikai labiausiai stokoja – emocinio, fizinio saugumo. Švedijos mokiniai labiausiai stokoja daryti įtaką sprendimams, kurie siejasi su pačiais mokiniais.

REKOMENDACIJOS

1. Vaikai turi turėti galimybę gauti informaciją apie savo teises ir pareigas, jiems reikėtų leisti dalyvauti priimant jų gyvenimą įtakojančius sprendimus ir tokį dalyvavimą skatinti. Nes tik vaiko dalyvavimas sprendžiant jį liečiančius klausimus gali padėti sėkmingai vaiko socializacijai.

2. Įtraukti vaikus į mokyklos vidaus darbo tvarkos taisyklių, mokinio taisyklių kūrimo ir svarstymo procesą, tai paskatintų juos laikytis taisyklių.

3. Sudaryti vaikams sąlygas užmegzti dialogą su vyriausybės atstovais: dalyvauti viešose diskusijose, pritaikyti elektroninių konsultacijų metodą mokyklose.

4. Didinti politinių partijų bendravimą su vaikais. Tik įtraukus vaikus galima veikti jų labui. Vaikų nuomonė ir patirtis gali turėti lemiamos galios gerinant su vaikais susijusių sprendimų kokybę.

LITERATŪRA

1. Asmens pareigos. (2007). [žiūrėta 2009-12-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=465>>.
2. Babachinaitė G. (1996). Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. Vilnius.
3. Barkauskaitė M. (2001). Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Vilnius: VPU.
4. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. (2003). Vilnius.
5. Bitinas B. (2006). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
6. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lukavičienė V. ir kt. (2008) Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos. Šiauliai: ŠU.
7. Broom L., Bonjean Ch. M., Broom D. H. (1992). Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni.
8. Bulotas R. (2003). Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje. Jonava: A. Kanajevo firma „Linotipas“.
9. Cunningham J. (1996). Žmogaus teisės pagrindinėje mokykloje // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=14&lang=lt>>.
10. Dye P. (1996). Aktyvus žmogaus teisių mokymasis pagrindinėse ir aukštesniosiose klasėse // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:UHMPfrD4T7QJ:www.etib.lt/site_files/Svietimas%2520apie%2520zm.teises/2%2520dalies%25207%2520skyrius.DOC+zmogaus+teisiu+mokymas+mokykloje&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>.
11. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alna litera.
12. Hargreaves A. (2008). Mokymas žinių visuomenėje: švietimas nesaugumo amžiuje. Vilnius: Homo liber.
13. Jenkins J. (1997). Šių laikų dorovinės problemos. Vilnius: Alma littera.
14. Jonynienė Ž. (2000). Teisė ir mokinio socializacija // Acta Pedagogica Vilnensia. Nr. 7. P. 92-116.

15. Jonynienė Ž. (2001). Vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje problemos // Ugdymo psichologija. T 4. Nr. 2. P. 19-27.
16. Jonynienė Ž., Teresevičienė M. (2003). Lietuvos ir Švedijos mokinių požiūris į vaiko teises mokymosi procese // Acta Pedagogica Vilnensia. Vilnius: VU. P. 63-71.
17. Jonynienė Ž. (2005). Vaikų požiūris į vaiko teises ir jų įgyvendinimą. [žiūrėta 2008-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.gelbvaik.lt/download.php?file_id=153>.
18. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija. [žiūrėta 2008-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm>.
19. Juodaitytė A. (2003 a). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas.
20. Juodaitytė A. (2003 b). Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
21. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika // Filosofija, sociologija. Nr. 3. P. 43-49.
22. Kairaitis Z. (1996). Integravimas ir pomodernizmas // Mokykla. Vilnius. Nr. 4. P. 1-2.
23. Kiliuvienė D. (2006). Integruotasis ugdymas. Klaipėda.
24. Kurkime Europą vaikams ir su vaikais. Europos Taryba. (2007). [žiūrėta 2009-12-03]. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:0Klaa5QHjz4J:www.etib.lt/site_files/aktualijos%2520ir%2520naujienos%2520/puzzle.doc+kurkime+europa+su+vaikais&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt>.
25. Lamanuskas V. (2007). Švietimo dimensijos. Vilnius: Ciklonas.
26. Legutko R. (2006). Tolerancija: mintys apie griežtą valstybę, prigimtine teisę, meilę ir sąžinę. Vilnius: Kronta.
27. Leliūgienė I. (2003). Socialinė pedagogika: vadovėlis. Kaunas: KTU.
28. Letukienė L. (1999). Aš – žmogus tarp žmonių. Pilietinės visuomenės pagrindai 7/8. Vilnius: Alma Littera.
29. Lietuvių enciklopedija. (1965). T. 32. Vilnius: Lietuvių enciklopedijos leidykla.
30. Lietuvos Respublikos Seimas. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. Nr. VIII-1864. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
31. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Nr. KONST – Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
32. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Nr. I-1234. - Valstybės žinios. 1996-04-12, Nr.-33-807.

33. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo. IX-1569, Valstybės žinios. 2003-05-30, Nr. 52-2316.
34. Lietuvos Respublikos Seimas. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
35. Lietuvos Respublikos Seimas. Švietimo įstatymas. Nr. IX-1630. Valstybės žinios. 2003-06-17, Nr. 63-2853.
36. Lietuvos vaikai: demografinės charakteristikos. [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>>.
37. Lister I. (1996) Švietimo apie žmogaus teises uždavinys // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:swnK1qtGtPwJ:www.etib.lt/site_files/Svietimas%2520apie%2520zm.teises/3%2520dalies%252011%2520skyrius.DOC+zmogaus+teisiu+mokymas+mokykloje&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt>.
38. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms. Bendroji pilietinio ugdymo programa. Pagrindinis ugdymas. Nr. ISAK – 1086. 2004-07-05. Vilnius. [žiūrėta 2009-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ISAK1086_Bendroji_pilietinio_ugdymo_programa.pdf>.
39. McEvoy L., Lundy L. (2007). E-consultation with pupils: a rights- based approach to the integration of citizenship education and ICT // Technology, Pedagogy and Education. P. 305-319. [žiūrėta 2009-04-10]. Prieiga per internetą:<<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=11&hid=6&sid=d9553005-2104-41ad-b3b9-a0974997bac1%40sessionmgr3>>.
40. Motiejūnienė E., Vingelienė S. (2008). Atnaujintų pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrųjų programų diegimas. [žiūrėta 2009-01-03]. Prieiga per internetą: <[http://209.85.129.132/search?q=cache:yo8WwTmzv_gJ:www.mkc.lt/dokumentas/akreditavimas/08-03-17_18_19/E.Motiejuniene.ppt+Bendroji+pilietinio+ugdymo+programa.+Pagrindinis+ugdymas+\(2004&hl=lt&ct=clnk&cd=14&gl=lt](http://209.85.129.132/search?q=cache:yo8WwTmzv_gJ:www.mkc.lt/dokumentas/akreditavimas/08-03-17_18_19/E.Motiejuniene.ppt+Bendroji+pilietinio+ugdymo+programa.+Pagrindinis+ugdymas+(2004&hl=lt&ct=clnk&cd=14&gl=lt)>.
41. Prokopčik M. (Red) (1999). Europos politika dėl vaikų. [žiūrėta 2008-04-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=12&lang=lt>>.
42. Rekertienė E. (Red.) (2002). Vaikų teisės: nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaikų teisių informacijos centras.

43. Sakalauskas G. (2000). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
44. Socialinio pedagogo terminų žodynelis. [žiūrėta 2008-10-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/socpedagogika/zodynelis/v.html>>.
45. Starkey H. (red.). (1996). Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=14&lang=lt>>.
46. Vaiko teisių konvencija. (1995). Vilnius: Lietuvos nacionalinis UNICEF k-tas.
47. Vaiko teisės. JT VT konvencija trumpai. [žiūrėta 2008-12-03]. Prieiga per internetą: <http://www.gelbvaik.lt/lt/ch_rights/jt_conv_short>.
48. Vaiko, tėvų, pedagogų, teisės, pareigos ir atsakomybė. (2008). [žiūrėta 2009-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/DFTBALPF.PD>>.
49. Vyšniauskytė-Rimkienė J. (2006). Paauglių socialinės kompetencijos bendrojo lavinimo mokykloje plėtojimas taikant socialinių gebėjimų lavinimo modelį. [žiūrėta 2009-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:-Xy-rqPAOqkJ:www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2006/81/141.pdf+socialines+kompetencijos+ugdymas&cd=8&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
50. Žmogaus teisių samprata. [žiūrėta 2008-12-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=468>>.

PRIEDAI

Anketa moksleiviui

Tu, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir pareigas.

Šia apklausa norime atskleisti mokinių požiūrį į vaiko teisių ir pareigų vykdymą mokykloje. Tik tavo paties požiūris apie teisių ir pareigų įgyvendinimą mokykloje apibūdina realią situaciją. Kviečiame tave dalyvauti apklausoje ir užpildyti anketą. Anketos duomenys bus naudojami baigiamajame magistro darbe. Nuoširdžiai ir kruopščiai užpildęs šią anketą, pasitarnausi mokslui.

Iš anksto dėkojame ir linkime sėkmės!

Atsakyk į keletą klausimų apie save. Išsirink tau tinkamą variantą ir pažymėk:

● **Tavo vardas:**

Įrašykite.....

● **Tavo amžius:**

Įrašykite.....

● **Tu gyveni:**

Mieste

Kaime

Kita.....

● **Tu mokaisi:**

Mieste

Kaime

Kita.....

● **Mokyklos, kurią lankai tipas:**

Pagrindinė

Vidurinė

Gimnazija

Kita.....

● **Tavo klasė:**

6

7

10

11

● **Ar tave supažindino mokytojai su tavo teisėmis ir pareigomis mokykloje?**

Taip

Ne

● **Jei taip, per kokias pamokas?**

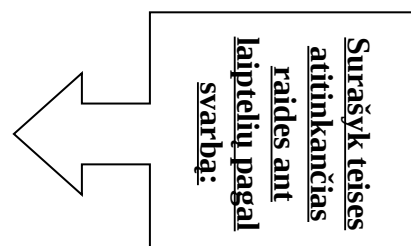
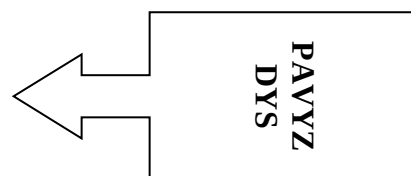
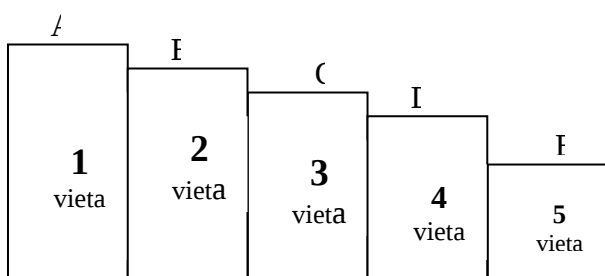
Įrašykite.....

● **Čia pateiktos tavo teisės mokykloje. Kiekvienos eilutės teiginius įvertink išsakydamas savo nuomonę, pasirenkant vieną vertinimo variantą:**

Aš turiu teisę:	Labai svarbi (3)	Svarbi (2)	Vidutiniškai svarbi (1)	Nesvarbi (0)
1. Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę				
2. Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje				
3. Būti visapusiškai ugdomas				
4. Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)				
5. Būti sveikas				
6. Į sveiką ir saugią aplinką				
7. Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę				
8. Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius renginius, kultūrinį gyvenimą				
9. Gauti informaciją				
10. Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas				
11. Į valstybės paramą ir išlaikymą				
12. Į mokslą				

• **Kaip manai, kokios teisės yra svarbiausios ir aktualiausios mokykloje? (surikiuok 5 pagal svarbą, tavo nuomone, svarbiausias ir aktualiausias moksleivio teises mokykloje: 1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų)**

A	Išreikšti savo mintis ir reikšti nuomonę
B	Dalyvauti mokymo įstaigos veikloje
C	Būti visapusiškai ugdomas
D	Savarankiškai apsispręsti (atsižvelgiant į amžių)
E	Būti sveikas
F	Į sveiką ir saugią aplinką
G	Į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę
H	Į poilsį ir laisvalaikį bei amžių atitinkančius pramoginius reikinius, kultūrinį gyvenimą
I	Gauti informaciją
L	Turėti tinkamas gyvenimo sąlygas
M	Į valstybės paramą ir išlaikymą
N	Į mokslą

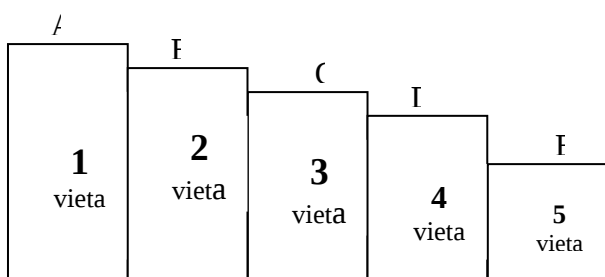

• **Čia pateiktos tavo pareigos mokykloje. Kiekvienos eilutės teiginius įvertink išsakydamas savo nuomonę, pasirenkant vieną vertinimo variantą:**

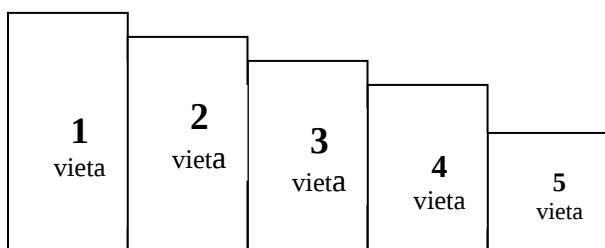
Mano pareiga:	Labai svarbi (3)	Svarbi (2)	Vidutiniškai svarbi (1)	Nesvarbi (0)
1. Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius				
2. Nepažeisti kitų žmonių teisių				
3. Gerbti kitų žmonių nuosavybę				
4. Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras				
5. Saugoti gamtą				
6. Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų				
7. Mokyti iki 16 metų				
8. Stropiai mokyti				
9. Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių				
10. Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose				

- **Kaip manai, kokios pareigos yra svarbiausios ir aktualiausios mokykloje? (surikiuok 5 pagal svarbą, tavo nuomone, svarbiausias ir aktualiausias moksleivio pareigas mokykloje: 1vieta - pati svarbiausia teisė, 5 vieta – mažiausiai svarbi iš pasirinktų)**

A	Gerbti visus mokyklos bendruomenės narius
B	Nepažeisti kitų žmonių teisių
C	Gerbti kitų žmonių nuosavybę
D	Gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, toleruoti kitas kalbas ir kultūras
E	Saugoti gamtą
F	Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų
G	Mokytis iki 16 metų
H	Stropiai mokytis
I	Reguliariai lankyti mokyklą, laikytis mokinių elgesio ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklių
K	Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose

PAVYZ
DYS

Surašyk
pareigas
atitinkančias
raides ant
laiptelių pagal
svarbą:

- **Čia pateikti klausimai apie tavo teisių ir pareigų įgyvendinimą mokykloje. Kiekvienoje eilutėje išsirink 1 tau tinkantį atsakymą ir pažymėk:**

Eil. Nr.	Klausimai	Visada (3)	Dažnai (2)	Retai (1)	Niekada (0)
1.	Ar suaugusieji teisingai su tavimi elgiasi?				
2.	Ar sergant tau suteikiama reikalinga medicinos pagalba?				
3.	Ar suaugusieji išklauso, pataria?				
4.	Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, kurios galėtų įžeisti tavo jausmus?				
5.	Ar gali daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi?				
6.	Ar jautiesi apsaugotas/a nuo situacijų, galinčių pakenkti tau fiziškai?				
7.	Ar suaugusieji įsiklauso ir gerbia tavo nuomonę?				
8.	Ar tau suteikiama informacija, kai reikia apsispręsti?				
9.	Ar būni su žmonėmis, kurie tave myli ir rūpinasi?				

Lentelės tęsinys kitame puslapyje

Lentelės tęsinys

Eil. Nr.	Klausimai	Visada (3)	Dažnai (2)	Retai (1)	Niekada (0)
10.	Ar tau yra paaiškinama, kodėl parašytas tam tikras pažymys?				
11.	Ar suaugusieji skatina tave gerbti visus žmones, nesvarbu, kokia jų religija, rasė, materialinė padėtis, išvaizda?				
12.	Ar kiti domisi tavo gabumais ir padeda juos ugdyti?				
13.	Ar sulauki, kai reikia, paaiškinimo, kas yra gerai ir kas yra blogai?				
14.	Ar turi į ką kreiptis, kai reikia pagalbos mokantis?				
15.	Ar pažeidinėjamos tavo teisės mokykloje?				
16.	Ar laikaisi savo pareigų?				
17.	Ar suaugusieji primena tau tavo pareigas?				
18.	Ar pastebi savo mokyklos bendruomenės narius nesilaikant savo pareigų?				

• **Ką labiau akcentuoja mokytojai teises ar pareigas? Išsirink 1 tinkantį atsakymą ir pažymėk:**

- Teises
- Pareigas
- Teises ir pareigas

Gal gali pateikti pavyzdžių?

.....

.....

• **Ką tėvai, kalbėdami su tavimi apie gyvenimą mokykloje, labiau akcentuoja teises ar pareigas? Išsirink 1 tinkantį atsakymą ir pažymėk:**

- Teises
- Pareigas
- Teises ir pareigas

Gal gali pateikti pavyzdžių?

.....

.....

• **Gal anketoje nebuvo klausimų, kurie būtų svarbūs diskutuojant apie moksleivių teises ir pareigas mokykloje? Išsakyk savo nuomonę.**

.....

.....

.....

Ar atsakei į visus anketoje pateiktus klausimus? Pasitikrink.

AČIŪ UŽ PAGALBĄ !!!